

De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe

C.M. Goossen
J. Vreke
T.A. de Boer

r a p p o r t e n

wot
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGEN UR

For quality of life

De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe

Dit rapport is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

De reeks 'Wot-rapporten' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe

C.M. Goossen

J.Vreke

T.A. de Boer

Rapport 40

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, juni 2007

Referaat

Goossen, C.M., J.Vreke & T.A. de Boer, 2007. *De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 40. 80 blz. 0 fig.; 63 tab.; 27 ref.; 6 bijl.

Het doel van het onderzoek is het bijdragen aan het ontwikkelen van een methode waarmee de sociaaleconomische betekenis van verschillende groen- en natuurgebieden zodanig kan worden beoordeeld dat de gebieden onderling kunnen worden vergeleken. Via thuisenquêtes rond het Haagse Zuiderpark en het Nationaal Park de Hoge Veluwe is de recreatieve betekenis achterhaald. Via interviews met beheerders en ondernemers is de economische betekenis onderzocht. De recreatieve betekenis wordt vooral gevormd door de objectieve kenmerken van beide parken. De subjectieve betekenis van deze kenmerken kent relatief veel overeenkomsten tussen beide parken. De economische betekenis van het Nationaal Park de Hoge Veluwe lijkt groter te zijn dan het Zuiderpark.

Trefwoorden: recreatie, economie, gebruikswaarde, belevingswaarde, bestaanswaarde, verbondenheid, motieven, bestedingen, bezoek

Abstract

Goossen, C.M., J.Vreke & T.A. de Boer, 2007. *Recreational and economic significance of the Zuiderpark in The Hague and the De Hoge Veluwe national park*. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature and the Environment. WOt-rapport 40. 80 p. 0 Fig.; 63 Tab.; 27 Ref.; 6 Annexes

The project aims to contribute to the development of a method to assess the socioeconomic significance of various green spaces and nature areas in such a way that such areas can be compared. The recreational significance of two Dutch parks, the Zuiderpark city park in The Hague and the De Hoge Veluwe national park, was assessed by means of postal questionnaire surveys, while their economic significance was examined by means of interviews with site managers and entrepreneurs. We found that the recreational significance was mainly determined by the objective characteristics of the two parks, as the subjective significance of these characteristics did not differ much between the two areas. The Hoge Veluwe national park appears to have a higher economic significance than the Zuiderpark.

Key words: recreation, economy, fitness for use, experience value, existence value, emotional ties, motives, spendings, visits

ISSN 1871-028X

©2007 **Alterra**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen.

Tel: (0317) 47 47 00; fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.alterra@wur.nl

De reeks WOt-rapporten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit rapport is verkrijgbaar bij het secretariaat . **Het rapport is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Samenvatting	7
Summary	11
1 Inleiding	15
2 Indicatoren voor de recreatieve en economische betekenis	19
2.1 Betekenis vanuit recreatie en vanuit actorperspectief	19
2.1.1 Gebruikswaarde	20
2.1.2 Belevingswaarde	21
2.1.3 Narratieve waarde	22
2.1.4 Bestaanswaarde	23
2.1.5 Actorperspectief	23
2.2 Economische betekenis	24
2.2.1 Bestedingen	25
2.2.2 Kosten/uitgaven voor onderhoud en toezicht	25
2.2.3 Werkgelegenheid	25
2.3 Methoden om de recreatieve- en economische indicatoren te meten	25
3 Recreatieve betekenis van Nationaal Park De Hoge Veluwe en het Zuiderpark	27
3.1 Gebruikswaarde	27
3.2 Belevingswaarde	29
3.3 Narratieve waarde	30
3.4 Bestaanswaarde	31
3.5 Verklaringen vanuit actorperspectief	31
3.6 Betekenissen	35
4 Economische betekenis van Nationaal Park De Hoge Veluwe en het Zuiderpark	37
4.1 Inleiding	37
4.2 Bestedingen	37
4.3 Onderhoud en toezicht	39
4.4 Werkgelegenheid	41
4.5 Economische betekenis	41
5 Conclusies	43
Literatuur	45
Bijlage 1 Uitkomsten enquête	47
Bijlage 2 Voorzieningen op beide parken	55
Bijlage 3 Gebruikswaarden en belevingswaarden bij recreatiemotieven	57
Bijlage 4 Relaties tussen recreatieve betekenis en persoonlijke kenmerken	61
Bijlage 5 Overzicht namen interviews	65
Bijlage 6 Vragenlijst Nationaal Park de Hoge Veluwe	67

Samenvatting

De probleemstelling luidt als volgt:

Wat zijn indicatoren die de recreatieve- en economische betekenis van het Zuiderpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe weergeven?

De probleemstelling is uitgewerkt in de volgende onderzoeksvragen:

- in welke indicatoren wordt de recreatieve betekenis concreet uitgewerkt en door welke meeteenheden kunnen ze gemeten worden?
- in welke indicatoren wordt de economische betekenis concreet uitgewerkt en door welke meeteenheden kunnen ze gemeten worden?
- Wat is het resultaat van deze betekenissen voor deze twee gebieden?
- Wat is het verschil in de sociaaleconomische betekenissen tussen de twee gebieden?

Het doel van het onderzoek is het bijdragen aan het ontwikkelen van een methode waarmee de sociaaleconomische betekenis van verschillende groen- en natuurgebieden zodanig kan worden beoordeeld dat de gebieden onderling kunnen worden vergeleken. Eerst is een literatuurstudie uitgevoerd naar indicatoren die de recreatieve- en economische betekenis kunnen weergeven. Vervolgens is onderzocht hoe deze indicatoren gemeten kunnen worden. Daarna is daadwerkelijk gemeten. Er is gekozen om de recreatieve betekenis vanuit de gebruiker (de buurtbewoner) te onderzoeken. Er zijn twee enquêtes opgesteld: één voor het Zuiderpark in Den Haag en één voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe. De schriftelijke vragenlijst is per post verstuurd aan mensen die wonen in postcodegebieden aangrenzend aan het Zuiderpark (circa 1,5 km). Om voldoende respons te krijgen is voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe een straal van 5 km aangehouden. Er zijn rond het Zuiderpark 2000 enquêtes verstuurd, waarvan we er 360 volledig ingevuld terug kregen, een respons van 18%. Rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn 1500 enquêtes verstuurd. We kregen er 449 volledig ingevuld terug, een respons van 30%. De economische betekenis van deze groengebieden is gemeten door bureauonderzoek, de enquête en interviews onder beheerders en ondernemers.

De betekenis van een indicator bestaat uit een objectief deel (de omvang van de meeteenheid) en een subjectief deel. Dit subjectieve deel wordt gegeven door respondenten die rond de twee parken wonen.

De recreatieve betekenis wordt gevormd door de gebruikswaarde, belevingswaarde en de narratieve waarde. Deze begrippen zijn weer gesplitst in verschillende subindicatoren. Daarnaast kan er sprake zijn van de bestaanswaarde van een gebied en de verbondenheid die een individu heeft met een gebied. Deze laatste twee begrippen horen niet strikt bij de recreatieve betekenis, want ze kunnen ook los van recreatie van invloed zijn op de sociaaleconomische betekenis van een gebied.

De *gebruikswaarde* heeft betrekking op de geschiktheid van een gebied voor bepaalde recreatievormen. De recreatieve betekenis van een groengebied zal waarschijnlijk hoger zijn indien (potentiële) gebruikers meer activiteiten kunnen ondernemen en tevreden zijn over het aanbod, inrichting en bereikbaarheid. De gebruikswaarde is bepaald door wat het gebied te bieden heeft en, of en hoe het gebruikt wordt. Om de gebruikswaarde te bepalen zijn in dit onderzoek de volgende subindicatoren geformuleerd: grootte, toegankelijkheid, alternatieve gebieden, verzorgingsgebied, toezicht, ligging, diversiteit aan voorzieningen, aantal bezoeken en activiteiten.

De recreatieve betekenis op basis van de gebruikswaarde is verschillend tussen de parken. Het Zuiderpark wordt meer gebruikt, de voorzieningen zijn anders en daarmee het recreatief gebruik en het publiek is meer lokaal. De waardering door de buurtbewoners is echter nauwelijks verschillend tussen de twee parken. De parken worden op hun eigen merites gewaardeerd. Op een 9-puntschaal is de totale waardering van de gebruikswaarde van de respondenten die het park bezoeken bij beide parken gemiddeld een 7.

De *belevingswaarde* wordt bepaald door de directe waarneming van het gebied zoals het visuele landschap, de geluiden en geuren. Om de belevingswaarde te bepalen zijn in dit onderzoek de volgende subindicatoren geformuleerd: natuurlijkheid, afwisseling, rust, veiligheid, schoonheid, onderhoud, uniciteit en stilte.

De objectief gemeten eenheden van de indicatoren van de belevingswaarde zijn verschillend voor beide parken. Het Zuiderpark is en heeft ook de uitstraling van een stadspark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe is en heeft ook de uitstraling van een natuurgebied. De waardering van de buurtbewoners is echter nauwelijks verschillend. Toch blijven het twee gebieden die wezenlijk verschillen en daardoor moeilijk te vergelijken zijn.

De *narratieve waarde* wordt bepaald door kennis, verhalen en ervaringen van mensen die niet direct door de zintuigen worden veroorzaakt. In dit onderzoek is deze waarde beperkt tot de mogelijkheid om in de parken kennis op te doen over natuur en cultuur in de vorm van informatieborden, folders, bezoekerscentrum.

De narratieve waarde is verschillend tussen beide parken. Het lijkt of men zich richt op andere doelgroepen. De waardering over de narratieve waarde is bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe hoger dan bij het Zuiderpark.

Het begrip bestaanswaarde is gemeten aan de hand van de volgende onderdelen:

- Het belang van het gebied als je er nooit naar toe zou gaan (gebruikers) of er zelden of nooit komt (niet-gebruikers).
- Belang van het gebied in zijn huidige vorm.
- Bijdrage van het gebied aan het beschermen van natuur.

De bestaanswaarde is in beide parken zeer hoog en is van alle “waarden” het belangrijkste.

De subjectieve betekenis is afhankelijk van het perspectief van de beoordelaar. In de enquête is ook gevraagd naar de verbondenheid met het gebied, persoonlijke kenmerken (leeftijd, huishoudsamenstelling enz.), met wie men komt, de reden van een bezoek aan het gebied, de verblijfsduur en het recreatiemotief.

De betekenis van beide parken wordt vooral gevormd door de bestaanswaarde, gevolgd door de belevingswaarde en de gebruikswaarde. Daarin verschillen de parken niet. De verschillen treden op bij de narratieve waarde en de verbondenheid. De narratieve waarde van het Nationaal Park De Hoge Veluwe is hoger dan van het Zuiderpark. De verbondenheid met het Zuiderpark is echter weer sterker dan de verbondenheid met het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

De recreatieve betekenis van beide parken is naar objectieve maatstaven verschillend en deze verschillen zijn nogal omvangrijk. De subjectieve betekenis voor de buurtbewoners ligt genuanceerder. Beoordeeld naar hun eigen merites scoren beide parken goed volgens de buurtbewoners. Maar er zijn wel verschillen. Voor de buurtbewoners rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe is de toegankelijkheid een punt van aandacht. Voor de buurtbewoners rond het Zuiderpark is dat de veiligheid. Ook het soort bezoek is verschillend. Dit komt deels door het aanbod, maar kan deels ook verklaard worden door persoonlijke kenmerken van de bezoeker en zijn/haar motieven. Het motief “gezelligheid” scoort bij de buurtbewoners van het Zuiderpark het hoogst, terwijl het motief “even er uit” bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe

het hoogste scoort. Het motief “leren” scoort relatief hoog bij de buurtbewoners rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe, bij de buurtbewoners van het Zuiderpark is dit motief minder nadrukkelijk aanwezig. Daar scoort het motief “uitdaging” relatief hoog, terwijl dit bij de buurtbewoners van het Nationaal Park De Hoge Veluwe niet erg aanwezig is. We kunnen concluderen dat het aanbod in beide parken redelijk goed aansluit bij de motieven.

De economische betekenis is uitgewerkt in de volgende indicatoren:

- bestedingen van bezoekers
- kosten/uitgaven aan onderhoud en toezicht
- werkgelegenheid.

Door onvolledige gegevens kunnen we alleen een impressie van de economische betekenis geven.

Het aantal bezoeken op jaarbasis is verschillend voor beide parken. Het Zuiderpark lijkt meer bezoeken te genereren dan het Nationaal Park De Hoge Veluwe. De hieraan gerelateerde bestedingen laat echter een ander beeld zien. Veel bezoekers aan het Zuiderpark besteden niets en in het Nationaal Park De Hoge Veluwe moet altijd entree betaald worden (bij de kassa of via een jaarkaart). De gemiddelde bestedingen in het Nationaal Park De Hoge Veluwe lijken dan ook hoger te liggen.

Ondanks het verschil in grootte tussen beide parken, zijn de kosten voor beheer en onderhoud nagenoeg gelijk. De kosten voor toezicht inclusief beleid is bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe vele malen groter dan in het Zuiderpark. De werkgelegenheid in het Nationaal Park De Hoge Veluwe lijkt iets groter te zijn dan in het Zuiderpark.

De economische betekenis van het Nationaal Park De Hoge Veluwe lijkt op basis van de (beperkte) gegevens groter te zijn dan het Zuiderpark. Dit uit zich vooral in een grotere werkgelegenheid.

De gebruikte methoden om de recreatieve betekenis te duiden werken goed. Een verdergaand inzicht in de economische betekenis van de parken vereist een voor beide regio's vergelijkbare, integrale regionale economische analyse.

Summary

The project aims to answer the following overall question:

What indicators can be used to assess the recreational and economic significance of the Zuiderpark park at The Hague and the De Hoge Veluwe national park?

This aim has been specified in four research questions:

- What indicators can specifically be used for the recreational significance of these two areas, and what units of measurements can be applied to assess them?
- What indicators can specifically be used for the economic significance of these two areas, and what units of measurement can be used to assess them?
- What are the results of these two types of significance for these two areas?
- How do the two areas differ in terms of socioeconomic significance?

The project aims to contribute to the development of a method to assess the socioeconomic significance of various green spaces and nature areas in such a way that such areas can be compared. The project started with a literature study to identify possible indicators of recreational and economic significance. It then examined how such indicators could be quantified. The next stage was an actual assessment. Recreational significance was assessed from the point of view of users (local residents). Two questionnaires were constructed; one for the Zuiderpark, a park in the city of The Hague, and one for De Hoge Veluwe, a national park situated in the centre of the country. The written questionnaire was mailed to residents of the area adjoining the Zuiderpark (within a radius of approximately 1.5 km). The questionnaire for the Hoge Veluwe national park was sent to residents living within a radius of 5 km from the park; the larger radius was opted for to secure enough respondents. The Zuiderpark questionnaire was sent to a total of 2000 residents, and 360 fully completed questionnaires were returned (an 18% response rate). The Hoge Veluwe questionnaire was sent to 1500 residents, and 449 were returned fully completed (a 30% response rate). The economic significance of these two areas was assessed by means of desk studies, the questionnaire and interviews with site managers and entrepreneurs.

The significance of an indicator includes an objective component (the amount of the measurement unit) and a subjective component. The latter is assessed from the opinions of the local residents. The recreational significance includes the fitness for use, experience value and narrative value, concepts which were further subdivided into various sub-indicators. Other potential factors include existence value and the emotional ties that an individual feels with an area, though these two concepts are not strictly part of the recreational significance, as they may affect an area's socioeconomic significance outside recreation.

The *fitness for use* refers to the suitability of an area for particular forms of recreation. The recreational value of a particular area is presumed to be higher if it offers its potential users more recreational opportunities and if these users are more satisfied with the opportunities offered, the appearance of the area and its accessibility. The fitness for use is determined by what an area has to offer and whether and how it is being used. The following sub-indicators were used to assess fitness for use: size of the area, accessibility, availability of alternative areas, region catered for by the area, supervision, location, diversity of facilities offered, number of visitors and activities.

The two areas in our case studies proved to differ in terms of fitness for use. The Zuiderpark is used more intensively, it offers different facilities and hence different recreational activities, and its users live closer to the park. On the other hand, the two areas hardly differ in terms of appreciation by local residents. Each of the parks was judged on its own merits, and both parks were rated by respondents as 7 on a 9-point scale for overall appreciation of fitness for use.

Experience value is determined by direct observation of an area, including the visual appearance of the landscape, as well as its sounds and its smells. The following sub-indicators were used in these case studies to assess experience value: unspoilt character, variety, peacefulness, safety, beauty, maintenance, uniqueness and tranquillity. The objectively assessed units for the experience value indicators were different for the two areas. The Zuiderpark has the character and appearance of a city park, whereas the Hoge Veluwe has the character and appearance of a nature reserve. Even though the appreciation by local residents hardly differs between the areas, the two remain fundamentally different and hence hard to compare.

The *narrative value* of an area is determined by people's knowledge, stories and experiences which are not caused directly by the senses. In our case studies, the narrative value was limited to the opportunities to learn about ecological and cultural aspects of these areas by reading educational displays and brochures about them and getting information from visitors' centres. The two parks were found to differ in narrative value; they seem to cater for different target groups. The narrative value of the Hoge Veluwe national park was rated more highly than that of the Zuiderpark.

The concept of *existence value* was assessed by means of the following components:

- the importance of the area assuming you would never visit it (in the case of users), or if you visit it rarely or never (in the case of non-users);
- the importance of the area in its present form;
- the contribution made by the area to nature conservation.

Both parks were found to have a very high existence value; this was the most important of all 'values'.

An area's subjective significance depends on the assessor's perspective. The questionnaire also asked questions about the respondents' emotional ties with the area, personal characteristics (age, composition of household, etc.), the company with whom respondents visited the area, their reasons for visiting it, the duration of their visits and their motives for using it for recreation.

The significance of both areas is mostly determined by their existence value, followed by experience value and fitness for use. This is true for both parks. Differences were found for narrative value and emotional ties: whereas the Hoge Veluwe national park had a higher narrative value than the Zuiderpark, the emotional ties local residents had with the Zuiderpark were stronger than those for the national park.

Considerable differences were found between the two parks in *objectively assessed* recreational significance, but the situation is less clear-cut for their *subjective* significance to local residents. When judged on their own merits, both parks are highly appreciated by residents, but there are also some differences. Residents living near the Hoge Veluwe mentioned accessibility as an important issue, whereas those living near the Zuiderpark mentioned especially safety. The two areas also differ in terms of type of visits. This can be partly explained by the opportunities the two areas offer, but partly also by the personal

characteristics and motives of the visitors. The residents around the Zuiderpark rated 'social contacts' as their most important motive, whereas 'escape from daily routine' got the highest rating from residents living near the Hoge Veluwe. Another motive that was given a relatively high rating by residents around the Hoge Veluwe was 'learning', unlike those living near the Zuiderpark, who had relatively high scores for 'challenge'. We conclude that the opportunities offered by these two parks tie in relatively well with the motives of their visitors.

The economic significance of the two areas was specified by the following indicators:

- money spent by visitors;
- costs/expenditures for maintenance and supervision;
- employment.

Since insufficient data were available, only a rough indication of the economic significance can be presented here.

The two areas differ in terms of the annual numbers of visitors, with the Zuiderpark apparently attracting larger numbers than the Hoge Veluwe. However, the amounts of money spent by visitors present a very different picture. Many of the Zuiderpark visitors do not spend any money during their visits, whereas visitors to the Hoge Veluwe national park have to pay an entrance fee (at the entrance or by buying a seasonal ticket). As a result, average spendings at the Hoge Veluwe appear to be higher than those at the Zuiderpark. Notwithstanding the difference in size between the two areas, the costs of management and maintenance are almost equal for the two parks. On the other hand, the costs of supervision, including policymaking, are many times higher for the Hoge Veluwe than for the Zuiderpark. The number of jobs at the Hoge Veluwe appears to be somewhat higher than at the Zuiderpark.

Judging from these limited data, the economic significance of the Hoge Veluwe national park would seem to be higher than that of the Zuiderpark city park. This is reflected especially in the number of jobs created by the national park.

The report concludes that the methods used to assess recreational significance work well. A more detailed study of the economic significance of the parks would require comparable integrated regional economic analyses for both areas.

1 Inleiding

Aanleiding

De Raad voor het Landelijk Gebied stelde onlangs in haar Advies 'Recht op groen' (RLG, 2005) dat "De maatschappelijke potenties van groen (recreatie, gezondheid bijdragen aan economie en leefkwaliteit) onvoldoende zichtbaar worden gemaakt". Dit komt omdat onvoldoende empirisch materiaal over de omvang van de baten beschikbaar is en/of toegankelijk is gemaakt. Het gaat hierbij om de sociaaleconomische betekenis van de natuur buiten de ecologische waarde. In een aantal onderzoeken is gezocht naar de betekenis van natuur buiten de ecologische waarde. Daarbij is vooral naar de economische component gekeken en minder naar sociale aspecten.

Om de betekenis, waarden, baten, opbrengsten enz. van natuur of van een natuurterrein inzichtelijk te maken, hanteert men vaak een indeling in categorieën. Hierbij kiest men doorgaans een indelingscriterium dat geschikt lijkt voor de betreffende vraagstelling. Er zijn diverse indelingen beschikbaar op basis van verschillende aspecten van de natuur of het gebruik daarvan. KPMG (2005) onderscheidt vijf functies aan natuur: draagfunctie, regulatiefunctie, productiefuncties, informatiefunctie en recuperatiefunctie.

De Raad voor Landelijk Gebied (RLG) (2005) noemt vier motieven waarom mensen groen of natuur in hun buurt of regio willen: voor de leefbaarheid, gezondheid, economie en natuur. De RLG heeft een schatting gemaakt van de omvang van de effecten per soort groen. Elk van deze door het CBS onderscheiden soorten groen levert een bijdrage aan de leefbaarheid, de gezondheid, de economie en de natuur. De omvang van deze bijdrage verschilt per soort groen. Voor groen rond de woning is de bijdrage aan gezondheid en leefbaarheid heel belangrijk, voor groenzones langs wegen staat de natuurfunctie meer voorop (RLG, 2005).

In het rapport van ECORYS-NEI (2002) worden zeven baten van natuur genoemd: gezondheid door natuur, waterhuishouding met natuur, productie en natuur, wonen en werken in de natuur, milieukwaliteit door natuur, natuur om natuur en toerisme en recreatie in de natuur.

Een samenvatting van al deze betekenissen die in de literatuur zijn gevonden, staat in het rapport Potenties van groen (Vreke, et al, 2006). In dit rapport worden tien categorieën van effecten of betekenissen van groen in en om de stad gegeven, namelijk:

- Gezondheid en welzijn: de effecten op het fysieke, mentale en sociale welbehagen van individuen.
- Recreatie en vrije tijd: de effecten van het gebruik van het groen voor activiteiten door individuen, zoals sporten, wandelen, 'ontmoeten van mensen'.
- Sociale veiligheid: de effecten van groen op het veiligheidsgevoel van individuen en de omvang en aard van de ongewenste/criminele acties in de buurt en/of de stad.
- Sociale cohesie: de effecten op de gemeenschapszin van de bevolking in een buurt.
- Demografie: de effecten van groen op de omvang en samenstelling van de bevolking, bijvoorbeeld naar leeftijd of inkomensklasse.
- Identiteit en oriëntatie: de invloed van groen op het imago van de stad of regio.
- Economie: de invloed van groen op bestedingen van recreanten en toeristen en daaruit voortkomende omzet en werkgelegenheid, maar ook als vestigingsplaats voor bedrijven.
- Planologie: de (potentiële) effecten van (de aanwezigheid van) groen op de planvorming, voornamelijk ruimtelijke plannen.
- Milieu: de effecten op het fysieke milieu (bodem, water, lucht, geluid).
- Natuur: de bijdrage aan specifieke natuurdoelstellingen als biodiversiteit en ecologische verbindingen.

Om deze betekenissen inzichtelijk te maken en te kunnen meten, zijn er indicatoren nodig. Uit het rapport van Vreke et al. blijkt dat men bij de keuze van indicatoren rekening dient te houden met het ruimtelijke niveau. De betekenis kan namelijk verschillen op het individuele, buurt-, wijk-, stad- en bovenstedelijke niveau. Gezondheid en welzijn en groen spelen vooral op individueel niveau, maar kan ook op nationaal niveau een rol spelen. Er zijn dan echter andere indicatoren nodig om dit effect te meten.

Ook is van belang aan wie de betekenis wordt gevraagd. Een indicator als het aantal bezoekers kan een andere betekenis hebben voor recreanten dan voor een ondernemer. Een recreant kan het te druk vinden en waardeert de betekenis van het aantal bezoekers negatief. Een ondernemer ziet vooral kansen om zijn omzet te verhogen en zal de betekenis positief zien. Een beleidsmedewerker kan het hoge aantal bezoekers opvatten als dat voldaan wordt aan een maatschappelijke behoefte. Zelfs binnen de groep recreanten kan de betekenis verschillen. Sommige recreanten vinden de drukte juist gezellig en waarderen dit als positief. De betekenis van een objectief gemeten kenmerk is dus altijd subjectief.

Een complete invulling van alle sociaaleconomische betekenissen van natuur is niet te geven in dit onderzoek. Daarvoor moeten zeer veel indicatoren (met hun subindicatoren) gemeten worden. Dit onderzoek richt zich dan ook op twee sociaaleconomische betekenissen, namelijk de recreatieve en economische betekenis. Daarnaast wordt de bestaanswaarde van gebieden uit een sociologisch gezichtspunt verkend. Dit wordt in beeld gebracht voor twee typen natuurgebieden. Dit zijn twee verschillende soorten natuurgebieden, namelijk het Haagse Zuiderpark en het Nationaal Park de Hoge Veluwe. De keuze van de parken is door de opdrachtgever (Milieu- en Natuurplanbureau) bepaald.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

De probleemstelling luidt als volgt:

Wat zijn indicatoren die de recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe weergeven?

De probleemstelling is uitgewerkt in de volgende onderzoeksvragen:

- In welke indicatoren wordt de recreatieve betekenis concreet uitgewerkt en door welke meeteenheden kunnen ze gemeten worden?
- In welke indicatoren wordt de economische betekenis concreet uitgewerkt en door welke meeteenheden kunnen ze gemeten worden?
- Wat is het resultaat van deze betekenissen voor deze twee gebieden?
- Wat is het verschil in deze sociaaleconomische betekenissen tussen de twee gebieden?

Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is het bijdragen aan het ontwikkelen van een methode waarmee de sociaaleconomische betekenis van verschillende groen- en natuurgebieden zodanig kan worden beoordeeld dat men de gebieden onderling kan vergelijken.

Er is een aantal belangrijke elementen waarop men bij de uitwerking van de sociaaleconomische betekenis op moet letten. Van groot belang is om duidelijk te maken:

- of de indicator mogelijk een verschil oplevert,
- de indicator meetbaar is,
- op welk schaalniveau gemeten moet worden (bijvoorbeeld op individueel niveau of voor het bedrijfsleven of overheid),
- er binnen het schaalniveau nog een onderscheid in doelgroepen bestaat,
- op welke geografische schaal gemeten moet worden, bijvoorbeeld op wijkniveau of op regioniveau.

Opzet van het onderzoek/ Werkwijze

Eerst is een literatuurstudie uitgevoerd naar indicatoren die de recreatieve en economische betekenis kunnen weergeven. Vervolgens is onderzocht hoe deze indicatoren gemeten kunnen worden. Hieruit blijkt dat men verschillende methoden moet toepassen om de indicatoren te kunnen meten en de betekenis te kunnen vaststellen.

Vervolgens zijn de beschikbare indicatoren daadwerkelijk gemeten. Er is gekozen om de recreatieve betekenis vanuit de gebruiker (de buurtbewoner) te onderzoeken. Zoals eerder gesteld is dit dus een subjectieve betekenis. Om deze subjectieve betekenis te achterhalen zijn twee enquêtes opgesteld: één voor het Zuiderpark en één voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Uit onderzoek (de Boer, 1993) blijkt dat het grootste percentage (66%) bezoekers afkomstig is uit de wijk waarin een park ligt. Uit ander onderzoek (CVTO, 2006) blijkt dat 35% van de mensen die een park bezoeken op een afstand van 1 km woont en 44% binnen 2 km. De schriftelijke vragenlijst is daarom per post verstuurd aan mensen die wonen in postcodegebieden aangrenzend aan het Zuiderpark (circa 1,5 km). Om voldoende respons te krijgen is voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe een straal van 5 km aangehouden. Eerst is een aankondigingsbrief verstuurd, waarbij respondenten de mogelijkheid kregen om zich af te melden voor het onderzoek. Daar is weinig gebruik van gemaakt. Een paar dagen na de aankondigingsbrief is de enquête verzonden. Er is geen herinneringsbrief gestuurd. Van elk huishouden is een persoon van 16 jaar of ouder die het eerst jarig is gevraagd om de enquête in te vullen.

Met deze opzet wordt de recreatieve betekenis slechts een indicatie, omdat het Nationaal Park De Hoge Veluwe door meer mensen gebruikt wordt dan alleen de omwonenden; het Nationale Park de Hoge Veluwe heeft zelfs een internationale aantrekkingskracht. Ook het Haagse Zuiderpark wordt door meer dan alleen de omwonenden gebruikt en heeft een aantrekkingskracht op alle Hagenaars. We kunnen stellen dat door deze aanpak het onderzoek een buurtonderzoek is. De geografische schaal is dus de buurt.

Het aantal inwoners in de postcodegebieden rond 5 km van het Nationaal Park De Hoge Veluwe bedraagt circa 41.000 ofwel 17.000 huishoudens. Ongeveer 11% is van allochtone afkomst. In de postcodegebieden rond 1,5 km van het Haagse Zuiderpark wonen circa 101.000 inwoners ofwel bijna 50.750 huishoudens. Ongeveer 60% is van allochtone afkomst.

Er zijn rond het Zuiderpark 2000 enquêtes verstuurd en we kregen 360 volledig ingevuld terug, een respons van 18%. De respondenten zijn naar verwachting niet representatief voor de inwoners rond het Zuiderpark. Dit komt omdat er een relatief grote groep allochtonen rond het Zuiderpark woont die waarschijnlijk niet hebben meegedaan aan het onderzoek. Het is niet bekend hoe de verdeling tussen autochtone en allochtone respondenten is, omdat niet gevraagd is naar etnische afkomst. De verwachting is echter dat dit vrij weinig is. Van de allochtone inwoners is namelijk bekend dat zij minder vaak aan schriftelijke enquêtes meedoen, onder andere omdat ze de Nederlandse taal niet of niet volledig machtig zijn. Voor dit project was er te weinig budget om de enquête te laten vertalen. Van allochtonen is echter wel bekend (Jokovi, 2000, 2001) dat zij een ander recreatiegedrag hebben dan autochtonen. Het picknicken en barbecueën is onder allochtonen veel populairder dan onder autochtonen. Het aandeel respondenten in het Zuiderpark dat in de enquête heeft aangegeven deze activiteit in het Zuiderpark ook te doen, is vrij laag. Dit resultaat suggereert dat er inderdaad weinig allochtonen aan de enquête hebben meegedaan. Dit betekent dat de recreatieve betekenis van het Zuiderpark niet representatief is voor alle bewoners rond het Zuiderpark.

Rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn 1500 enquêtes verstuurd, waarvan we er 449 volledig ingevuld terugkregen, een respons van 30%. Uit de respons blijkt dat oudere

respondenten oververtegenwoordigd zijn in de enquête in vergelijking tot het werkelijke aantal ouderen dat in deze gebieden woont. Dit geldt overigens ook voor het Zuiderpark (tabel 1).

De gemiddelde leeftijd van de respondenten bij het Zuiderpark is 54 jaar, bij De Hoge Veluwe gemiddeld 56 jaar. Dit is dus tussen deze twee parken vergelijkbaar.

Tabel 1 Leeftijd in klasse (%) per park naar respondenten en inwoners

Leeftijdsklasse in jaren	Zuiderpark		Hoge Veluwe	
	respondenten	inwoners	respondenten	inwoners
16 t/m 24	3	18	1	13
25 t/m 44	29	41	25	32
45 t/m 64	36	26	43	35
> 65	32	15	32	20
N	343		438	

In totaal hebben dus 449 mensen de enquête over het Nationaal Park De Hoge Veluwe ingevuld en 360 mensen de enquête over het Zuiderpark.

In juni en juli is een bezoek gebracht aan het Zuiderpark respectievelijk Nationaal Park De Hoge Veluwe. Doel van dit werkbezoek was om de voorzieningen te inventariseren en een indruk te krijgen van de parken.

De economische betekenis van deze groengebieden is gemeten door bureauonderzoek, de enquête en interviews onder beheerders en ondernemers.

Representativiteit

Uit de vorige paragraaf is al duidelijk geworden dat de enquête geen representatief beeld oplevert. Daarvoor is het gebrek van de opvattingen van allochtonen bij het Zuiderpark te groot. Ook bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe is duidelijk dat buurtbewoners maar een beperkte groep vormen van het totaal aan bezoekers. Uit onderzoek (ZKA, 2004) blijkt dat ongeveer 25% van de bezoekers van het Nationale Park De Hoge Veluwe uit het buitenland komt en voor het in het park gelegen museum Kröller-Müller is dit zelfs ongeveer 40% (circa 125.000 internationale bezoekers per jaar).

Deze gegevens leiden ertoe dat we de recreatieve en economische betekenissen met de nodige voorzichtigheid moeten interpreteren. Aanvullend onderzoek door interviews en bureauonderzoek geeft uiteindelijk toch een redelijk beeld.

2 Indicatoren voor de recreatieve en economische betekenis

In dit hoofdstuk beschrijven we welke indicatoren in de literatuur aanwezig zijn om de recreatieve en economische betekenis te meten. Tevens geven we aan in welke meeteenheid de indicatoren worden uitgedrukt. Bij de keuze van de indicatoren is vooral gelet op meetbaarheid en toepasbaarheid. De voorkeur is uitgegaan naar indicatoren die op zoveel mogelijk soorten natuur (park, landelijk gebied, natuurgebied) toepasbaar zijn, omdat uiteindelijk de verschillende gebieden moeten worden vergeleken. Vervolgens gaan we in op de methoden die gebruikt moeten worden om deze indicatoren daadwerkelijk te meten. De betekenis van een indicator bestaat uit een objectief deel (de omvang van de meeteenheid) en een subjectief deel. Respondenten die rond de twee parken wonen geven dit subjectieve deel. De recreatieve betekenis wordt gevormd door de gebruikswaarde, belevingswaarde en narratieve waarde. Deze begrippen kunnen weer gesplitst worden in verschillende kenmerken of subindicatoren. Daarnaast kan er sprake zijn van de bestaanswaarde van een gebied en de verbondenheid die een individu heeft met een gebied. Deze laatste twee begrippen horen niet strikt bij de recreatieve betekenis, want ze kunnen ook los van recreatie van invloed zijn op de sociaaleconomische betekenis van een gebied. Omdat de begrippen vanuit de actorperspectief (de buurtbewoner als recreant) worden onderzocht en invloed kunnen hebben op de betekenis, behandelen we deze twee begrippen toch onder de volgende paragraaf.

2.1 Betekenis vanuit recreatie en vanuit actorperspectief

Recreatieve betekenis is een begrip dat men vaak gebruikt, maar waar geen duidelijke definitie van bestaat. Van het begrip recreatie bestaat wel een duidelijke omschrijving: *Het woord 'recreatie' duidt op recuperatie, vernieuwing, verfrissing; de bedoeling van recreëren is uitrusten, het vernieuwen van de energie en het verzetten van de zinnen. Recreëren doet men voor ontspanning en vermaak. Recreatie omvat alle vormen van vrijetijdsbesteding die aan dit doel voldoen, zoals wandelen, fietsen, museumbezoek, kamperen, naar een attractiepark, cafébezoek etc. Recreatie vindt zowel binnen als buiten plaats. In deze studie richten we ons op recreatie buiten.*

De recreatieve betekenis van parken en natuurgebieden voor recreanten is een aantrekkelijke omgeving waar men kan verblijven. Het gebied moet een zekere recreatieve kwaliteit hebben, namelijk aantrekkelijk en geschikt om te recreëren. De aantrekkelijkheid wordt vaak aangeduid als de belevingswaarde, de geschiktheid noemen we gebruikswaarde. Samen bepalen deze waarden dus de recreatieve kwaliteit van een gebied. In dit onderzoek kijken we hoe gebruikers deze waarden waarderen. Eén van de rapporten die informatie geeft over recreatieve kwaliteiten van het landelijk gebied is van Goossen et al (1997). In dit onderzoek is op basis van enquêtes aangegeven welke indicatoren wandelaars en fietsers belangrijk vinden om de kwaliteit van het landelijk gebied te kunnen bepalen. Veel van deze indicatoren zijn opgenomen in de vragenlijst van dit onderzoek. In het onderzoek van Goossen et al. wordt bij de definitie van kwaliteit een onderscheid gemaakt tussen belevingswaarde en gebruikswaarde. Lengkeek (2002) voegt daar nog de narratieve waarde aan toe. De narratieve waarde is het geheel van verhalen over gebieden die de kwaliteit mede bepalen. Een uitzicht krijgt een andere kwaliteit als bekend is dat bijvoorbeeld Van Gogh dit uitzicht heeft nageschilderd. Ook verhalen over het ontstaan van landschappen, de flora en fauna, sagen en mythen kunnen de kwaliteit van een gebied verhogen.

Naast deze recreatieve betekenis kan sprake zijn van de bestaanswaarde van een gebied en de verbondenheid met een gebied. Het idee dat op een bepaalde plek natuur wordt beschermd en de ruimte krijgt om te overleven, kan betekenis hebben voor mensen. Ondanks dat men er misschien nooit zal komen, kan men op deze wijze de natuur wel waarderen. Deze bestaanswaarde wordt volgens Buijs e.a. (2004) vooral bepaald door de inschatting van betrokkenen over de natuurwaarde van het gebied. Naarmate men de aanwezige natuur belangrijker vindt en men meer belang hecht aan het beschermen van deze natuur, zal de bestaanswaarde en dus de betekenis voor betrokkenen toenemen.

Mensen kunnen een sterke verbondenheid voelen met een gebied, bijvoorbeeld omdat men er al jaren woont. Er treedt dan dikwijls een soort toe-eigening op. Het gebied wordt "mijn gebied waar ik altijd wandel". Deze toe-eigening of verbondenheid is een specifieke vorm van betekenis.

2.1.1 Gebruikswaarde

In de natuur en landschap zijn veel verschillende activiteiten mogelijk. Wandelen en fietsen zijn veruit de belangrijkste bezigheden, maar ook toeren, zonnen, zwemmen, picknicken, (dag)kamperen en varen zijn belangrijke buitenactiviteiten. Mensen ondernemen ook vaak meer activiteiten op 1 dag. Ze combineren bijvoorbeeld wandelen in een natuurgebied met een picknick of horecabezoek of bezoek aan een bezoekerscentrum.

De gebruikswaarde heeft betrekking op de geschiktheid van een gebied voor bepaalde recreatievormen. De recreatieve betekenis van een groengebied is waarschijnlijk hoger indien (potentiële) gebruikers meer activiteiten kunnen ondernemen en tevreden zijn over het aanbod, inrichting en bereikbaarheid. De gebruikswaarde wordt bepaald door wat het gebied te bieden heeft en, of en hoe het gebruikt wordt. Om de gebruikswaarde van het Zuiderpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe te bepalen, zijn in dit onderzoek de hieronder staande subindicatoren geformuleerd.

Grootte

De grootte van een groengebied bepaalt deels de activiteiten die ondernomen kunnen worden. De waarde van een groengebied is naar verwachting groter als iemand 1,5 uur kan wandelen dan dat er mogelijkheid is om slechts 15 minuten te wandelen.

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid is een belangrijke subindicator voor gebruikskwaliteit.

Onder toegankelijkheid verstaan we:

- bereikt kunnen worden (is het park gemakkelijk bereikbaar vanuit de vertrekplaats)
- betreden kunnen worden (zijn er voldoende wegen en paden in het park)
- bezocht kunnen worden (zijn er beperkingen in de openstelling)

Uit onderzoek (Goossen et al, 1997) is bekend dat wandelaars en fietsers de waarde van vrij toegankelijke natuurgebieden hoger vinden dan wanneer men moet betalen of het gebied niet toegankelijk is. De veronderstelling is dat een goed bereikbaar park meer bezoek kent dan een park dat minder goed bereikbaar is. Daarbij kan gemeten worden hoeveel ingangen er zijn en of men er met verschillende vervoersmiddelen kan komen.

Meer wandel- en fietspaden verhogen de keuzemogelijkheden. Ook dit kan invloed hebben op de waardering van de gebruikswaarde. Daarbij wordt ook gekeken of er routes zijn uitgezet, die mogelijk positief kunnen werken op de gebruikswaarde.

Alternatieve gebieden

Als er meer gebieden zijn waar recreanten uit kunnen kiezen om hun recreatieactiviteiten uit te voeren, zal de recreatieve betekenis van een gebied lager kunnen zijn. Daarbij kan het type gebied een rol spelen: heeft men alleen parken in de nabijheid of bijvoorbeeld ook bossen en wateroppervlakten.

Verzorgingsgebied

Elk bos- en natuurgebied heeft zijn eigen verzorgingsgebied. Dit verzorgingsgebied kan variëren van lokaal tot internationaal. Het verzorgingsgebied heeft onder andere te maken met de grootte van het gebied en de uitstraling. Hoe unieker, hoe groter het verzorgingsgebied.

Toezicht

Hoewel veiligheidsgevoel meer een belevingswaarde is, heeft het aanwezig zijn van toezichthouders wel een effect op de gebruikswaarde. Als er toezicht gehouden wordt op veiligheid, graffiti en afval kan dit een hogere gebruiksiteintensiteit tot gevolg hebben. Men ergert zich minder.

Ligging

Het recreatief gebruik van een gebied wordt vooral veroorzaakt door de ligging van het gebied ten opzichte van bevolkingskernen. Recreanten moeten erg veel moeite doen om een perifeer gelegen bos- of natuurgebied te bezoeken. Dit verlaagt de gebruikswaarde.

Diversiteit aan voorzieningen

Voor het uitvoeren van activiteiten zijn voorzieningen nodig. Bijvoorbeeld verharde en onverharde paden, gemarkeerde routes, bewegwijzering, barbecueplaatsen, picknickbanken enz. De mogelijkheid om diverse activiteiten in een gebied te kunnen doen, verhoogt de gebruikswaarde.

Aantal bezoeken en activiteiten

De meest concrete gebruikswaarde van groengebieden is het daadwerkelijk gebruik ofwel de aantallen bezoekers en de aantallen bezoeken. Daarbij kan van belang zijn welke activiteiten in de twee gebieden zijn ondernomen en hoe lang de activiteiten hebben geduurd.

2.1.2 Belevingswaarde

De beleving van een gebied wordt bij mensen bepaald door directe waarneming van het visuele landschap, geluiden en geuren. In het belevingsonderzoek wordt dit meestal gemeten in termen als schoonheid en aantrekkelijkheid. Om de belevingswaarde van het Zuiderpark en De Hoge Veluwe te bepalen zijn de hieronder staande subindicatoren geformuleerd.

Natuurlijkheid

Natuurlijkheid is een belangrijke indicator voor belevingswaarde (Van den Berg e.a., 1998). Over het algemeen waarderen we natuurlijke omgevingen positiever dan door mensen gemaakte omgevingen (Ulrich, 1986). Er bestaat geen eenduidige definitie van natuurlijkheid. Het kan gemeten worden door de hoeveelheid bos, heide, zand, gras, water en natte natuur te meten. Waterpartijen lijken een positief verband te hebben met natuurlijkheid. Vaak wordt het begrip gedefinieerd als 'aanwezigheid van bijzondere of verschillende plant- en diersoorten'.

Afwisseling

Afwisseling hangt nauw samen met de schaal van een gebied en de wijze van voortbewegen door het gebied (wandelen, fietsen, autorijden). Uit onderzoek blijkt dat recreanten een sterke voorkeur hebben voor kleinschalige landschappen. Hoe langzamer de manier van

voortbewegen, hoe meer afwisseling noodzakelijk is. Ook het kunnen ervaren van seizoensvariatie draagt bij aan de afwisseling van een gebied.

Rust

Het kunnen ervaren van rust is het belangrijkste motief voor mensen om erop uit te trekken. Hiervoor is een rustgevende omgeving van belang, dat wil zeggen een omgeving waar men het alledaagse leven even kan vergeten. Een omgeving met weinig prikkels in de vorm van mensen, geluiden enz. draagt bij aan het ervaren van rust.

Veiligheid

Je veilig voelen is een voorwaarde om het gebied te gebruiken. Van Winsum-Westra & De Boer (2004) maken onderscheid in sociale en fysieke veiligheid. Sociale veiligheid heeft betrekking op het gedrag van mensen en de interacties tussen mensen, bijvoorbeeld onveiligheid door loslopende honden. Fysieke veiligheid heeft betrekking op natuurlijke oorzaken bijv. blikseminslag en risico's met betrekking tot de inrichting van een gebied. Er zijn verschillende maatregelen om de veiligheid in bos en natuur te vergroten. Wat betreft de sociale veiligheid kan toezicht bijdragen aan het gevoel van veiligheid.

Schoonheid

De schoonheid van een gebied wordt bepaald door verschillende kenmerken, bijvoorbeeld natuurlijkheid, ongereptheid, afwisseling. Maar ook de afwezigheid van horizonvervuiling. Een mooi gebied verhoogt de belevingswaarde.

Onderhoud

De onderhoudstoestand van een gebied draagt bij aan de belevingswaarde. Zwerfafval, graffiti, vernieling en verwaarlozing zijn hiervoor belangrijke indicatoren.

Uniciteit

Als een gebied karakteristiek is, verhoogt dit de belevingskwaliteit van een gebied. Een uniek gebied draagt ook bij aan de identiteit en streekeigenheid van een gebied.

Stilte

Stilte ofwel het ontbreken van geluid van auto's, treinen en/of vliegtuigen is een belangrijke indicator voor de belevingswaarde (Gezondheidsraad, 2006). Er is een significante relatie tussen de hoeveelheid geluid en de waardering. Hoe hoger het aantal dB(A), hoe lager de waardering voor stilte (Goossen et al, 2001).

2.1.3 Narratieve waarde

Een andere betekenis van een gebied wordt bepaald door kennis, ervaringen en verhalen van mensen. Dit wordt ook wel narratieve waarde (Lengkeek, 2002) genoemd. De betekenis van een park of natuurgebied kan veranderen als je het verhaal kent over bijvoorbeeld de ontstaansgeschiedenis. Een heuvel in het landschap verandert van betekenis als je weet dat het een grafheuvel is. Een plek in een park verandert van betekenis als er verhalen de ronde doen dat daar berovingen plaatsvinden. Daarbij kunnen verhalen erg hardnekkig zijn. Objectief gemeten hebben er al 5 jaar geen berovingen meer plaatsgevonden, maar de verhalen doen nog steeds de ronde en dragen bij tot een bepaald image van die plek.

Vaak komen de (positieve) verhalen in en over gebieden terug op de informatieborden die geplaatst zijn in het landschap, maar ook gidsen of boswachters vertellen erover.

In dit onderzoek wordt deze waarde beperkt tot de mogelijkheid om in de parken kennis op te doen over natuur en cultuur, bijvoorbeeld in de vorm van informatieborden, folders en/of bezoekerscentrum.

2.1.4 Bestaanswaarde

In de literatuur (Tyrväinen et al, 2005) wordt bij de bestaanswaarde een onderscheid gemaakt tussen de *existence value*, de *opportunity value*, de *bequested value* en de *nature value*. De betekenis van groengebieden kan afhangen van de *existence value*, de aanwezigheid van groen zonder dat er gebruik van wordt gemaakt.

Een groengebied dichtbij kan een extra betekenis opleveren, ofwel de *opportunity value*. De mate waarin er inspanningen gevraagd worden om een bezoek te brengen aan een gebied. Deze betekenis kan afnemen naarmate de afstand groter wordt, omdat er meer inspanningen nodig zijn. Onduidelijk is bij welke afstand dit is en of er verschil is tussen typen en grootte van groengebieden. Deze betekenis kan ook afnemen als er barrières (fysiek en mentaal) zijn om het groengebied te bereiken.

Groen kan ook een *bequested value* hebben, ofwel het belangrijk vinden dat het groen behouden blijft voor het nageslacht. Dit heeft ook relaties met het tegengaan van vervreemding van natuur: vooral in stedelijke omgevingen, waar het groen plaatsmaakt voor bebouwing en asfaltering, lijken burgers meer en meer vervreemd te raken van de natuur. Voor kinderen is contact met de natuur belangrijk, omdat het hun zintuigen prikkelt en hen uitdaagt tot 'verkennen'. Contact met de natuur voedt het vermogen van het kind tot creativiteit en verbeelding, schoonheid en identiteit, fascinatie en ontdekking, spel en avontuur, communicatie en inlevingsvermogen. Vervreemding leidt tot weinig draagvlak voor natuurbehoud.

Ten slotte kunnen mensen ook een *nature value* aan groengebieden toekennen, ofwel het belangrijk vinden dat er groen blijft voor het voortbestaan van de flora en fauna.

In dit onderzoek wordt de bestaanswaarde gemeten aan de hand van de volgende onderdelen:

- het belang van het gebied als je er nooit naar toe zou gaan (gebruikers) of er zelden of nooit komt (niet-gebruikers)
- belang van het gebied in zijn huidige vorm
- bijdrage van het gebied aan het beschermen van natuur

2.1.5 Actorperspectief

De subjectieve betekenis is afhankelijk van het perspectief van de beoordelaar (actorperspectief). Een objectief gemeten indicator met een bepaalde uitkomst kan dus tot verschillende waarderingen (waarden) leiden. Bij de specificatie van de verschillen tussen natuurgebieden, moet men daarom rekening houden met 'doelgroep(en)' en het daaraan gekoppelde actorperspectief. Zo vindt de één verharde paden belangrijk en zal de ander daar totaal geen waarde aan hechten. Uiteraard heeft dit ook te maken met de soort activiteit die men wil doen. De groep ouderen zal meer belang hechten aan een bankje dan de groep jongeren. Ook de activiteit die men doet en de reden waarom men het gebied bezoekt zijn van invloed op de waardering van de kenmerken. Wandelaars zullen minder belang hechten aan zwemplekken. Mensen die vooral voor rust en stilte komen, hechten minder waarde aan terrasjes. De belevingswaarde kan ook beïnvloed worden door de opvatting wat natuur precies is, de zogenaamde natuurbeelden.

Persoonlijke ervaringen die verbonden zijn aan het landschap hebben invloed op de betekenis. Men heeft een bepaalde relatie opgebouwd met de omgeving of het gebied, bijvoorbeeld omdat men er al lang woont (soms generaties lang). Men is dan sterk toegewijd aan het gebied en eigent het zich min of meer toe. De verbondenheid uit zich vaak doordat men lid wordt van een instantie die de belangen van een gebied vertegenwoordigt. Veranderingen in het gebied bekijkt men dan ook vaak uiterst kritisch.

Op basis van objectieve kenmerken die subjectief worden geïnterpreteerd, krijgt een gebied haar eigen identiteit en wordt het van een willekeurige ruimte een specifieke plek. Dit kan men meten door de binding of het gevoel van verbondenheid met het gebied te meten.

Het bovenstaande betekent dat er in de enquête ook gevraagd wordt naar verbondenheid met het gebied, persoonlijke kenmerken (leeftijd, huishoudsamenstelling enz.), met wie men komt, de reden van een bezoek aan het gebied, de verblijfsduur en het natuurbeeld dat men heeft.

Om rekening te houden met de beleving van recreanten, gebruiken we in dit onderzoek de indeling in vijf ervaringswerelden (Elands en Lengkeek, 2000). Deze ervaringswerelden zijn gebaseerd op de verschillen in intensiteit van ervaringen van bezoekers. Het gaat om meer algemene belevingsdimensies, verklarend voor wat men in recreatie zoekt of verklarend voor wat men ontvlucht. Twee individuele fietsers die dezelfde fietsroute in een natuurgebied rijden, doen ogenschijnlijk hetzelfde, maar in de beleving kan een wereld van verschil zitten. De één fietst om zijn sportieve grenzen te verleggen, terwijl de ander in de natuur fietst om gezellig mensen tegen te komen (Van Keken et al., 1995).

Centraal in de theorie staan de begrippen 'alledaagse werkelijkheid' en 'het andere'. De relatie tussen beide werelden vormt het onderscheidende kader voor de vijf ervaringswerelden. Deze vijf belevingsdimensies zijn gezelligheid, afleiding, interesse, vervoering en toewijding. Van de eerste naar de vijfde ervaringswereld maakt het individu zich steeds meer los van zijn eigen, alledaagse leven om zich uiteindelijk te (willen) binden aan een andere wereld. Is er bij de eerste ervaringswereld (gezelligheid) slechts sprake van een flirt met 'het andere', bij de vijfde ervaringswereld gaat het individu over in 'het andere' en wordt het daarmee zijn nieuwe alledaagse werkelijkheid (Boomars, 2001).

Deze theorie is op basis van uitkomsten van verschillende onderzoeken (Bauman, 2002, Gerritsen en Goossen, 2003) enigszins aangepast. De vijfde ervaringswereld bleek moeilijk toe te passen bij recreatiegebruik. Wel kwam er uit de onderzoeken een andere ervaringswereld bij, namelijk uitdaging. De ervaringswerelden voor recreatie zijn uiteindelijk omgezet in motieven. De vijf motieven zijn: gezelligheid, er tussen uit, interesse, volledig opgaan in planten- en dierenwereld en uitdaging.

2.2 Economische betekenis

De economische betekenis is beperkt tot de volgende indicatoren:

- bestedingen van bezoekers
- kosten/uitgaven aan onderhoud en toezicht
- werkgelegenheid

Bij het vergelijken van de parken moeten we bedenken dat de parken verschillen in zowel omvang als aangeboden diensten.

2.2.1 Bestedingen

Bij de bestedingen van bezoekers wordt in de vragenlijst onderscheid gemaakt tussen bestedingen aan entree, voorzieningen en attracties in het park, en (consumptieve) bestedingen in de omgeving van het park. De bestedingen voor een gebied worden bepaald op basis van schattingen voor het aantal bezoeken en de gemiddelde besteding per bezoeker, bij voorkeur gesplitst in uitgaven voor attracties (inclusief entree) en uitgaven voor consumptieve bestedingen.

2.2.2 Kosten/uitgaven voor onderhoud en toezicht

De kosten betreffen de uitgaven voor uitbesteed onderhoud/beheer, aanschaf van materialen (brandstof, zaai- en pootgoed, hekwerk, afrastering enz.) en voor de inzet van (eigen) arbeid en machines. Dit is inclusief de uitgaven voor de witte fietsen (Nationaal Park De Hoge Veluwe) omdat het gebruik hiervan is inbegrepen in de betaalde entree voor een bezoek.

De uitgaven voor onderhoud en toezicht betreffen alle uitgaven voor de exploitatie inclusief toezicht, kaartverkoop enz. Hierbij treden tussen de parken verschillen op in de actor (organisatie) die de uitgaven doet. Er is gekeken naar de uitgaven en niet naar de kosten, omdat we in dat laatste geval ook de bijdrage van vrijwilligers in kaart moeten brengen om daaraan kosten te kunnen toerekenen. In beide parken is namelijk sprake van een relevante inbreng van vrijwilligers.

2.2.3 Werkgelegenheid

Er is onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte werkgelegenheid. De directe werkgelegenheid betreft de exploitatie van het park ofwel onderhoud, beheer, toezicht enz., zowel door "eigen" arbeid als door anderen (uitbesteding). De indirecte werkgelegenheid betreft de consumptieve bestedingen door bezoekers in en buiten het park. De indirecte werkgelegenheid wordt geschat op basis van het aantal bezoeken, de gemiddelde consumptieve bestedingen per bezoek en het gemiddeld aantal arbeidsplaatsen per euro-bestedingen.

2.3 Methoden om de recreatieve- en economische indicatoren te meten

Het blijkt dat verschillende methoden moeten worden toegepast om de indicatoren te kunnen meten en de betekenis te kunnen vaststellen. De volgende methoden zijn gebruikt:

- literatuurstudie en internetanalyse
- een analyse van geografische bestanden
- veldbezoek
- een enquête
- interviews
- een berekeningsmodel

De gebruikers onder de buurtbewoners van de parken bepalen dus of het park een hoge of lage recreatieve betekenis heeft. Wat betreft bestaanswaarde en verbondenheid komt hier ook de waardering van de niet-gebruikers bij.

In het navolgende schema staat weergegeven welke methode bij welke (sub)indicator wordt gebruikt. Bovendien is aangegeven welke vraag uit de enquête op de indicator betrekking heeft om de subjectieve betekenis vanuit de actor te duiden.

Schema: Relatie tussen indicatoren en methoden (zie bijlage 7)

Indicator	"Objectieve" meeteenheid	Waarde voor recreant	Methode
Gebruikswaarde		Vraag 1, 4, 14, 20, 21	
<i>Omgeving</i>			
- alternatieve gebieden	aantal	vraag 21	GIS
- ligging tov bevolking	aantal inw op straal	vraag 35	GIS
- bereikbaarheid	type vervoermiddel	vraag 2, 10, 13, 20	literatuur, redentatie
- verzorgingsgebied	gGeografische indeling	vraag 35	literatuur, redentatie
<i>Terrein</i>			
- paddichtheid	m/ha	vraag 13	GIS
- routes	N	vraag 13	literatuur
- grootte	Ha	vraag 13	GIS
- ingangen	N		Google Earth
- toegankelijkheid	kosten	vraag 6 -10, 20	literatuur
- voorzieningen	aantal	vraag 13	literatuur
- type voorzieningen	typologie voorzieningen	vraag 13	literatuur
- soort bezoek	verblijfsduur	vraag 5	literview, redentatie
- activiteiten	aantal en Typologie gebruik	vraag 3, 4, 26	literatuur
- optiewaarde	toekomstig gebruik	vraag 17, 22	
Belevingswaarde		vraag 12	
- geluidbelasting	dB(A)	vraag 11	GIS
- drukte	aantal bezoekers per jaar	vraag 1, 10, 11, 20	literatuur
- water	lengte en ha	vraag 11	GIS
- afwisseling	aantal soorten beplanting	vraag 11, 20	interview
- dieren	aantal soorten	vraag 11	literatuur
- veiligheid	aantal aangiften	vraag 11, 20	misdaadkaart.nl
- onderhoud	groenonderhoud/jaar/ha	vraag 11	interview
- uniciteit	aantal vergelijkbaar in omg.	vraag 21	GIS
Narratieve waarde		vraag 15, 16	
- cultuurhistorie	Aantal	vraag 15	GIS, literatuur
- informatiepanelen	Aantal	vraag 15	interview
- excursies	Aantal per jaar	vraag 15	interview
- tentoonstellingen	Aantal per jaar	vraag 15	interview
Bestaanswaarde		vraag 18, 23	
- existence value		vraag 17, 22	
- bequested value		vraag 17, 22	
- nature value		vraag 17, 22	
- opportunity waarde		vraag 17, 22	
Totaal oordeel		vraag 19	
Actorperspectief			
- natuurbeeld		vraag 27, 28	
- verbondenheid		vraag 24, 25	
- motieven		vraag 26	
- soc.-ec. kenmerken		vraag 29-36	

3 Recreatieve betekenis van Nationaal Park De Hoge Veluwe en het Zuiderpark

We beschrijven in dit hoofdstuk de resultaten van het onderzoek naar de indicatoren uit hoofdstuk 2. Daarbij vergelijken we het objectief gemeten resultaat met de subjectieve waardering van de respondenten. Wanneer er verschillen zijn tussen de respondenten onderling vermelden we dat ook. Deze subjectieve waardering is gebaseerd op respondenten die de afgelopen 12 maanden het park minstens eenmaal hebben bezocht. We merken op dat betekenis iets anders is dan wensen. Er is aan de respondenten gevraagd in hoeverre ze het aangeboden waarderen. Men kan het aangeboden waarderen, maar toch iets anders wensen. Er is niet gevraagd naar de wensen. Er is ook niet gevraagd om de twee parken of type park onderling te vergelijken. De resultaten staan genoemd in bijlage 2. Het hoofdstuk sluit af met mogelijke verklaringen voor de verschillen in de subjectieve waarderingen.

3.1 Gebruikswaarde

De eenheden van de objectief gemeten indicatoren met betrekking tot de gebruikswaarde laten een duidelijk verschil zien tussen de twee parken. Dit begint al met de omvang; het Zuiderpark is circa 76 ha groot en Nationaal Park De Hoge Veluwe circa 5000 ha. In de subjectieve waardering met betrekking tot grootte is echter geen verschil. In beide parken zeggen de respondenten dat het park groot genoeg is om hun activiteiten uit te oefenen.

De indicator toegankelijkheid is verdeeld in de subindicatoren entreeheffing, bereikbaarheid en paddichtheid. Op al deze drie subindicatoren verschillen de parken. Het Zuiderpark is zonder entreegeld te gebruiken, goed bereikbaar per voet, fiets, auto en openbaar vervoer, heeft veel ingangen (25) en de paddichtheid is hoog, circa 250 meter per ha aan wandel- en fietspaden; er is echter maar één uitgezette wandelroute. Voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe moet men entreegeld betalen, is weliswaar goed bereikbaar per voet, fiets en auto, maar iets minder goed bereikbaar per openbaar vervoer in vergelijking tot het Zuiderpark en heeft ook minder ingangen (3). Ook de paddichtheid is lager, namelijk 49 meter per ha aan wandel- en fietspaden, maar heeft meer uitgezette wandel- of fietsroutes (8). De subjectieve waardering door de buurtbewoners over deze zaken is wisselend. Zo speelt de subindicator entreeheffing uiteraard geen rol bij de buurtbewoners die het Zuiderpark niet of zelden bezoeken. Bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe is dit anders. Daar speelt de entreeheffing de belangrijkste rol (25%) om het park niet of zelden te bezoeken. Het niet-bezoek door de respondenten is bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe ook veel groter (42%) dan bij het Zuiderpark (23%). Er is geen verschil in waardering tussen de respondenten van beide parken met betrekking tot de hoeveelheid wandel- en fietspaden, uitgezette routes en bereikbaarheid. Bij het Zuiderpark lopen echter veel meer mensen naar het park (59%) dan bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Daar is de auto (57%) het belangrijkste vervoermiddel. De nabijheid van het Zuiderpark (1,5 km) speelt hierin uiteraard een zeer grote rol en deze uitkomst heeft meer te maken met de onderzoeksopzet.

Het aantal alternatieve gebieden rond beide parken is nagenoeg gelijk (11). Wel is er een verschil in het type gebied. Rond het Zuiderpark zijn vooral andere parken maar ook enkele natuurgebieden, bossen en het strand aanwezig. Rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn vooral natuurgebieden en bossen. De niet-bezoekers van het Nationaal Park De Hoge Veluwe

maken meer van de alternatieve gebieden gebruik dan dat de niet-bezoekers van het Zuiderpark aan hun alternatieve gebieden doen.

Het verzorgingsgebied van beide parken is ook verschillend. Het Zuiderpark heeft vooral een lokale functie (voor de Hagenaars), terwijl het Nationaal Park De Hoge Veluwe een (inter)nationaal verzorgingsgebied is. Dit blijkt onder andere uit een enquête onder bezoekers van het Nationaal Park De Hoge Veluwe (De bruin, 2005).

De ligging van beide parken is verschillend. Het Zuiderpark is echt een stadspark en ligt midden in een grote stad. Het Nationaal Park De Hoge Veluwe is omgeven door andere natuur- en bosgebieden. Door dit verschil is de bevolkingsdichtheid ook verschillend. In een straal van 1 km rond het Zuiderpark wonen circa 100.000 inwoners. In een straal van 5 km rond Nationaal Park de Hoge Veluwe wonen circa 40.000 inwoners.

Het aantal recreatieve voorzieningen in beide parken is verschillend (zie bijlage 3). Het Zuiderpark heeft meer recreatieve voorzieningen (36) dan Nationaal Park De Hoge Veluwe (22). Ook het type voorziening is verschillend. De voorzieningen in het Zuiderpark zijn meer gericht op sport en vermaak en bij Nationaal Park de Hoge Veluwe meer op natuur en cultuur. De subjectieve waardering van de respondenten over deze zaken is niet verschillend tussen de twee parken. In beide gebieden zijn de respondenten het eens met de stelling dat er voldoende voorzieningen zijn. Wel zijn er in het Zuiderpark relatief meer respondenten (13%) dan in Nationaal Park De Hoge Veluwe (4%) die aangeven recreatieactiviteiten te willen doen die nu niet mogelijk zijn.

Door een verschil in voorzieningen is er ook een verschil in recreatieactiviteiten tussen de twee parken te constateren. De belangrijkste activiteiten in het Zuiderpark zijn wandelen (55%), bezoek voorzieningen (33%), fietsen (32%), bezoek evenementen (25%), observeren natuur (24%), spelen met kinderen (20%) en sporten (19%). In Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn dat fietsen (58%), bezoek aan Kröller-Müllermuseum (43%), observeren natuur (35%), wandelen (33%), bezoek Museonder (23%) en bezoek jachthuis St. Hubertus (12%).

Voor het Zuiderpark is het jaarbezoek niet bekend en moet een berekening worden gemaakt om het jaarbezoek van de buurtbewoners te kunnen schatten. Dit wordt gedaan aan de hand van inwoneraantal, bezoekpercentage en bezoekfrequentie. De afgelopen 12 maanden heeft 77% van de respondenten het Zuiderpark minstens eenmaal bezocht. De gemiddelde bezoekfrequentie van deze 77% is 59 keer per jaar. Het hoge frequentiebezoek in het Zuiderpark komt deels door respondenten die wandelen met de hond. Zonder deze respondenten is het gemiddelde 48 keer per jaar. Ook wordt rekening gehouden met het relatief hoge aantal allochtonen. Uit onderzoek in Rotterdam blijkt dat 85% van de allochtonen een stadspark bezoeken en dat gemiddeld 15 keer per jaar doen (Rijma en Roques, 1999). Op basis van deze gegevens over autochtonen en allochtonen kan het jaarbezoek voor het Zuiderpark worden geschat op circa 2 à 2,5 miljoen. De beheerder van het Zuiderpark schat het jaarbezoek tussen de 300.000 en 500.000; een factor van 5 verschillend. Het is onduidelijk waar dit verschil aan ligt. Het kan zijn dat respondenten bij het beantwoorden van deze vraag (het was de eerste vraag) ook het bezoek aan voetbalstadion Zuiderpark meetellen of het bezoek aan de bowlingbaan. Dit bezoek aan meer "overdekte" recreatievoorzieningen valt buiten het zichtveld van de beheerder. Uit de ondernomen activiteiten blijkt dat het bezoek aan voorzieningen redelijk hoog is (33%). De gemiddelde verblijfsduur in het Zuiderpark is 1 tot 1,5 uur.

Het totale gebruik per jaar is door de kaartverkoop bij Nationaal Park De Hoge Veluwe redelijk bekend. Het jaarbezoek is rond de 500.000. Uit het bezoekersonderzoek van De Hoge Veluwe

(de Bruin, 2005) blijkt dat 23% van de circa 500.000 bezoeken afkomstig is uit een straal van minder dan 5 km, ofwel 115.000 personen. De afgelopen 12 maanden hebben de bezoekers onder de respondenten gemiddeld 11 keer het Nationaal Park De Hoge Veluwe bezocht. Op basis van het inwoneraantal, bezoekpercentage (58%) en bezoekfrequentie zou het Nationaal Park De Hoge Veluwe circa 180.000 bezoeken van de buurtbewoners krijgen. Dit komt redelijk overeen met uitkomsten van het onderzoek van de Bruin. De gemiddelde verblijfsduur in Nationaal Park de Hoge Veluwe is ruim 2 uur.

Samenvattend kunnen we stellen dat de objectief gemeten eenheden van de indicatoren die bij de gebruikswaarde horen verschillen per park. De recreatieve betekenis op basis van de gebruikswaarde is daarmee verschillend tussen de parken. Het Zuiderpark wordt meer gebruikt, de voorzieningen zijn anders en daardoor het recreatief gebruik en het publiek is ook anders, namelijk meer lokaal. De waardering door de buurtbewoners is echter nauwelijks verschillend tussen de twee parken. De parken worden op hun eigen merites gewaardeerd. Op een 9-puntschaal is de totale waardering van de gebruikswaarde van de respondenten die het park bezoeken bij beide parken gemiddeld een 7.

3.2 Belevingswaarde

De eenheden van de objectief gemeten indicatoren die bij de belevingswaarde horen, laten een verschil zien tussen beide parken. Het Zuiderpark is echt een stadspark, het Nationaal Park De Hoge Veluwe een natuurgebied. Dit betekent dat het Zuiderpark meer ligweiden heeft, de beplanting is meer aangelegd en netjes door mensen onderhouden. De hoeveelheid water in het Zuiderpark is 10% en er zijn meer aangelegde tuinen (heemtuin, landentuin, rozentuin), plantsoenen en bos. De afwisseling is daardoor groot. Ook het Nationaal Park De Hoge Veluwe is afwisselend, maar dan met andere landschapstypen. Het Nationaal Park De Hoge Veluwe bestaat voor circa 53% uit bos en voor 45% uit heide (zowel droge als natte). Daarnaast zijn er vennen, zandverstuivingen, wildweiden en landbouwgrond. Het park bestaat voor circa 1% uit water. In het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn meer unieke dieren (herten, wilde zwijnen, reeën, Corsicaanse schapen) en planten en ook meer verschillende dieren. De fauna heeft een belangrijke rol in het onderhoud. Het Zuiderpark lijkt meer verschillende planten te hebben, omdat het meer aangelegd is. De beslissing om verschillende planten te laten zien, lijkt in een park makkelijker te realiseren.

De relatieve en absolute hoeveelheid oppervlak met stilte (ofwel het ontbreken van geluid door auto's, treinen en vliegtuigen) is in Nationaal Park De Hoge Veluwe groter dan in het Zuiderpark. Het Nationaal Park de Hoge Veluwe heeft bijna overal een dB(A) dat lager is dan 45, terwijl deze hoeveelheid in het Zuiderpark alleen in het centrum van het park wordt gehaald. Naar de rand toe neemt de dB(A) toe tot 65. De hoeveelheid geluid en de hoeveelheid mensen in het Zuiderpark kunnen tot gevolg hebben dat het lijkt of het zoeken van rust moeilijker is. Het Nationaal Park De Hoge Veluwe is door zijn morfologische ligging en de daarmee gepaard gaande flora en fauna meer uniek dan het Zuiderpark, dat in principe overal kan worden ontwikkeld.

Er zijn geen gegevens bekend over het aantal toezichthouders, maar op de website www.misdaadkaart.nl zijn vanaf oktober 2005 geen misdaden gemeld in beide parken. Wel is er een verschil in beleving door de respondenten. De respondenten rond het Zuiderpark zijn minder positief over de veiligheid dan de respondenten rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Voor de niet-bezoekers aan het Zuiderpark is veiligheid één van de belangrijkste redenen (29%) om het park niet te bezoeken. Dit betreft circa 10% van de respondenten. Bij Nationaal Park De Hoge Veluwe speelt dit helemaal niet.

De tevredenheid met de belevingswaarde-indicatoren is bij de bezoekers van beide parken ongeveer gelijk, maar de waarde ligt bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe overal net iets hoger dan bij het Zuiderpark, met uitzondering van de indicator waterpartijen. Grootste verschillen treden alleen op bij de indicatoren stilte en veiligheid. Deze worden bij het Zuiderpark lager gewaardeerd.

De objectief gemeten belevingswaarde is de BelevingsGis achterhaald. Daaruit blijkt dat de belevingswaarde voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe hoger is dan voor het Zuiderpark. Voor de buurtbewoners is de betekenis van de belevingswaarde ongeveer gelijk. Op een 9-puntschaal scoren beide parken een 7.

Samenvattend kunnen we stellen dat de objectief gemeten eenheden van de indicatoren van de belevingswaarde verschillend zijn voor beide parken. Het Zuiderpark is en heeft ook de uitstraling van een stadpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe is en heeft ook de uitstraling van een natuurgebied. De waardering van de buurtbewoners is echter nauwelijks verschillend. Toch blijven het twee gebieden die wezenlijk verschillen en daardoor moeilijk te vergelijken zijn. Dit blijkt ook uit de bezoekredenen van de bezoekers. De belangrijkste bezoekmotieven voor het Zuiderpark zijn dat het dichtbij ligt (63%) en omdat men er kan wandelen, fietsen en spelen (40%). De belangrijkste bezoekmotieven bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn het genieten van de natuur (39%) en omdat het dichtbij ligt (33%). Maar in de context van hun ligging lijkt de belevingswaarde voor de bezoekers dus hetzelfde.

3.3 Narratieve waarde

De eenheden van de objectief gemeten indicatoren bij de narratieve waarde zijn verschillend tussen beide parken. Het Nationaal Park De Hoge Veluwe richt zich vooral op natuur en cultuur, het Zuiderpark meer op cultuur in de breedste zin. In het Nationaal Park De Hoge Veluwe wordt het verhaal verteld over de natuur. In een bezoekerscentrum liggen folders over de flora en de fauna. Bovendien zijn er excursies mogelijk met vrijwilligers die ook lezingen houden over het gebied en de natuur. Er staan verschillende informatiepanelen over de natuur (onder andere in de landschapstuin) en er zijn wildobservatieposten. Het museum Museonder vertelt het verhaal van het leven onder de grond. De cultuur komt tot uiting door de aanwezigheid van het Kröller-Müllermuseum, de beeldentuin en Jachthuis Hubertus.

In het Zuiderpark zijn geen informatiepanelen over de natuur, maar er is wel een heemtuin en een stadsboerderij. De cultuur is aanwezig door een graffitimuur, een openluchttheater, kunst in het park en het eens per jaar georganiseerde popfestival Parkpop.

De bezoekers van het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn meer tevreden over de narratieve en educatieve mogelijkheden dan de bezoekers van het Zuiderpark. Het totaaloordeel over deze waarde ligt dan ook bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe hoger (gemiddeld een 7) dan bij het Zuiderpark (gemiddeld een 6).

Samenvattend kunnen we stellen dat de narratieve waarde objectief gemeten verschillend uitvalt voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe en voor het Zuiderpark. Het lijkt of men zich richt op andere doelgroepen. De waardering over de narratieve waarde is bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe hoger dan bij het Zuiderpark.

3.4 Bestaanswaarde

Er zijn geen indicatoren die de bestaanswaarde objectief kunnen meten. De bestaanswaarde is altijd subjectief. In dit onderzoek is een verschil gemaakt tussen de bezoekers en de niet-bezoekers voor de bestaanswaarde van beide parken. We kunnen concluderen dat de bestaanswaarde hoog is voor beide parken bij beide groepen bezoekers. Op een 9-puntschaal ligt de bestaanswaarde op gemiddeld een 8. Er zijn echter wel kleine verschillen. De bestaanswaarde van het Zuiderpark ligt iets hoger (bij beide groepen bezoekers) dan bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Met de stelling over de opportunity value (goed gevoel dichtbij) zijn de Haagse bezoekers het gemiddeld genomen iets meer eens dan de bezoekers van het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Dit geldt ook voor de bequested value (behoud voor het nageslacht).

Bezoekers hebben een iets positiever oordeel over de bestaanswaarde dan de niet-bezoekers. Het verschil tussen bezoekers en niet-bezoekers bij het Zuiderpark heeft vooral met het gebruik te maken. De niet-bezoekers zijn het relatief minder eens met de stellingen dat het belangrijk is dat het park blijft bestaan om er ook in de toekomst van te genieten en dat het een goed gevoel geeft om dichtbij een park te hebben dat bezocht kan worden. Dit verschil tussen beide groepen komt ook in het Nationaal Park De Hoge Veluwe naar voren.

Het hebben van een jaarkaart heeft geen invloed op het oordeel over de bestaanswaarde van het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

Samenvattend stellen we dat de bestaanswaarde in beide parken zeer hoog is en van alle “waarden” het belangrijkste lijkt.

3.5 Verklaringen vanuit actorperspectief

Er zijn geen indicatoren die de verbondenheid objectief kunnen meten. De verbondenheid is immers altijd subjectief. Met de stelling “het park heeft een duidelijke eigen identiteit” zijn de respondenten gemiddeld genomen het meeste eens, in beide parken. Het grootste, maar nog steeds beperkte verschil tussen beide parken komt door de stelling dat het een typisch park voor de omgeving is. In Den Haag zijn meer respondenten het met deze stelling eens dan de respondenten van het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Opvallend is dat de totale gemiddelde verbondenheid op een 9-puntschaal in het Zuiderpark hoger scoort (6) dan in het Nationaal Park De Hoge Veluwe (5). Het kan zijn dat “een oase van groen” in een dichtbebouwd gebied hier de reden van is. In de omgeving van het Nationaal Park De Hoge Veluwe speelt dit niet of veel minder. Een jaarkaart heeft geen invloed op de verbondenheid met het Nationaal Park.

Iedereen bezoekt een park met een ander motief en ieder mens beleeft een park op zijn of haar eigen manier. De vijf recreatieve motieven zijn:

- gezelligheid
- ertussen uit
- interesse
- opgaan in planten- en dierenwereld
- uitdaging

De vijf verhaaltjes op de volgende pagina gaan over deze verschillende motieven. De bewoners hebben deze verhaaltjes gelezen.

	<p><u>1 Gezelligheid</u></p> <p>Gezellig samen met vrienden of familie op stap Lekker in de zon zitten, “terrasje pikken” of luieren. Recreatieve activiteiten worden voor u georganiseerd en zijn vooral gezellig en leuk om te doen. De activiteiten duren niet te lang en zijn niet te inspannend. Pret hebben met elkaar en gezelligheid zijn belangrijk.</p>
<p><u>2 Ertussen uit</u></p> <p>Even de batterij opladen Genieten, lekker bijkomen en weg uit uw dagelijkse omgeving. Stress verdwijnt door lekker in het landelijk gebied te zijn en nergens meer aan te denken. Het bezoek aan een park of bos is een ontsnapping aan het dagelijkse leven en een groene omgeving is hét decor om tot rust te komen.</p>	
	<p><u>3 Interesse voor gebieden</u></p> <p>Lekker er tussenuit en ook nog iets leren Interessante dingen te weten komen over de natuur en cultuur en ook bekijken. Informatiebordjes met beschrijvingen en interessante verhalen en weetjes geven invulling aan uw interesse voor het gebied. Een excursie met iemand die veel over het park kan vertellen, geeft een extra dimensie aan het bezoek.</p>
<p><u>4 Volledig opgaan in planten- en dierenwereld</u></p> <p>Liefde voor natuur is het kernwoord De liefde voor de natuur uit zich in het alles willen weten over vogels, zoogdieren, andere fauna of flora. Als er eventueel soorten zijn die niet herkend worden, zoekt u ze op in een handboek. Eigenlijk wilt u kunnen struinen door de natuur. Het liefst doet u dat alleen, of met iemand die ook dezelfde interesse en liefde voor natuur heeft.</p>	
	<p><u>5 Uitdaging</u></p> <p>De fysieke uitdaging aangaan Survival, mountainbiken, droppings, in bomen klimmen, hardlopen, of een andere vorm van fysieke inspanning; als het maar inspannend, uitdagend en grensverleggend is. Het landelijk gebied is een mooi décor voor de uitdaging, maar de beleving richt zich vooral op de uitdaging en niet op het park.</p>

In bijlage 4 staat wat voor soort recreatieve voorzieningen en belevingswaarde bij deze motieven in theorie kunnen horen. Het lijkt dat de theorie redelijk aansluit bij de activiteiten en opvattingen over gebruik- en belevingswaarde van de respondenten. Dit blijkt onder andere uit de redenen waarmee respondenten het Zuiderpark bezoeken (tabel 2). Respondenten die voor de “rust” komen, scoren relatief hoog op het motief “even tussen uit”. Respondenten die komen om te genieten van de natuur, hebben relatief meer de motieven “leren” en “opgaan” aangegeven. Sporten als reden komt relatief meer voor bij het motief “uitdaging”. Enigszins verrassend is dat de reden wandelen en fietsen bij het Zuiderpark relatief veel voorkomt bij respondenten die “gezelligheid” als motief hebben. Je zou verwachten dat dit meer bij het motief “even tussen uit” zou liggen.

Tabel 2 Significante relatie tussen bezoekredenen en motieven voor het Zuiderpark

Bezoekredenen	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Rust		meer			
Genieten natuur			meer	meer	minder
Wandelen/fietsen	meer				
Sporten		minder		minder	meer

De relatie tussen rust en het motief “ertussen uit” komt ook in het Nationaal Park De Hoge Veluwe naar voren (tabel 3), evenals de relatie tussen sporten en het motief “uitdaging”. Het genieten van de natuur is in beide parken minder van belang voor respondenten die met het motief “uitdaging” meestal gaan recreëren.

Tabel 3 Significante relatie tussen bezoekredenen en motieven voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe

Bezoekredenen	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Rust		meer			
Genieten natuur		meer			minder
Dichtbij		minder			
Sporten					meer

Uit de objectief gemeten indicatoren die horen bij de gebruik- en belevingswaarde, kunnen we van beide parken een beeld schetsen welke recreatiemotieven in principe aangesproken worden (tabel 4).

Tabel 4 Objectief gemeten recreatieaanbod verdeelt naar motieven per park

Motief	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gezelligheid	+	
Ertussen uit	+	+
Leren		+
Opgaan		+
Uitdaging	+	

De voorzieningen en inrichting van het Zuiderpark zouden vooral mensen moeten aanspreken die vaak met de motieven “gezelligheid”, “ertussen uit” en “uitdaging” gaan recreëren. De voorzieningen en inrichting van het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn vooral aantrekkelijk voor mensen die met de motieven “ertussen uit”, “leren” en “opgaan” willen recreëren.

De respondenten hebben aangegeven met welk motief ze in het algemeen gaan recreëren. Omdat een recreant niet één specifiek type recreatieve belevings sfeer nastreeft, maar daar afwisseling in zoekt, is gevraagd om 100 punten te verdelen over de motieven die de bewoners het meest aanspreken. Het resultaat staat in tabel 5.

Tabel 5 Verdeling (%) van motieven van buurtbewoners per park

Motieven	Zuiderpark	DeHoge Veluwe
Gezellig samen op stap	29	26
Even weg om de batterij weer op te laden	28	29
Lekker er tussenuit en ook nog iets leren	12	21
Volledig opgaan in de planten- en dierenwereld	15	15
Voor de sportieve uitdaging	16	9

Het blijkt dat er verschillen zijn tussen de buurtbewoners rond de twee parken. Het motief “gezelligheid” scoort bij de buurtbewoners van het Zuiderpark het hoogst, terwijl het motief “even ertussen uit” bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe het hoogste scoort. Opvallend is het verschil tussen de buurtbewoners van beide parken bij de motieven “leren” en “uitdaging”. Scoort het motief “leren” relatief hoog bij de buurtbewoners rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe, bij de buurtbewoners van het Zuiderpark is dit motief minder nadrukkelijk aanwezig. Daar scoort het motief “uitdaging” relatief hoog, terwijl dit bij de buurtbewoners van het Nationaal Park De Hoge Veluwe niet erg aanwezig is.

Wanneer we tabel 4 vergelijken met tabel 5, kunnen we concluderen dat het aanbod in beide parken redelijk goed aansluit bij de motieven.

Er is onderzocht of er verschillen zijn tussen bezoekers en niet-bezoekers met betrekking tot de motieven waarmee buurtbewoners in het algemeen gaan recreëren. Bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe zijn er geen wezenlijke verschillen achterhaald tussen deze twee groepen. Bij het Zuiderpark wel (tabel 6). Buurtbewoners die met het motief “volledig opgaan” willen recreëren, behoren meer bij de niet-bezoekers aan het Zuiderpark. Blijkbaar biedt het Zuiderpark voor deze mensen te weinig of kwalitatief te weinig aanbod. Respondenten die in het algemeen gemiddeld meer met het motief “uitdaging” recreëren, behoren meer tot de bezoekers aan het Zuiderpark dan niet-bezoekers.

Tabel 6 Verdeling (%) motieven tussen type bezoekers aan het Zuiderpark

Motieven	Bezoekers	Niet-bezoekers
Gezellig samen op stap	30	29
Even weg om de batterij weer op te laden	29	24
Lekker er tussenuit en ook nog iets leren	11	14
Volledig opgaan in de planten- en dierenwereld	12	23
Voor de sportieve uitdaging	18	10

In bijlage 4 staan de overige significante relaties. Vooral bezoekers in beide parken die meer met het motief “volledig opgaan in de planten- en dierenwereld” recreëren, scoren relatief hoger op de verschillende subindicatoren die de belevingswaarde en verbondenheid uitdrukken dan de andere motiefgroepen.

Er is een relatie tussen het totale rapportcijfer voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe en het motief “volledig opgaan in de planten- en dierenwereld” gevonden. Buurtbewoners die vaker met het motief “volledig opgaan in de planten- en dierenwereld” recreëren, waarderen het Nationaal Park De Hoge Veluwe hoger. Dit is niet opvallend omdat het Nationaal Park De Hoge Veluwe veel ecologische waarden heeft.

Een aantal van de uitkomsten kunnen we ook verklaren door persoonlijke kenmerken (zie ook bijlage 5). Uit tabel 1 is bekend dat ongeveer eenderde van de respondenten ouder dan 65 jaar is. Het relatief vele bezoek aan het Zuiderpark en de hoge score van het wandelen, kunnen we deels hierdoor verklaren. Ouderen wandelen significant meer in het Zuiderpark dan

jongeren. Jongeren daarentegen skaten en sporten meer dan ouderen. Respondenten met meer vrije tijd bezoeken het Zuiderpark ook duidelijk meer dan mensen met minder vrije tijd.

De respondenten rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe hebben een relatief hoog opleidingsniveau. Er is een significante relatie tussen het opleidingsniveau en het bezoek aan cultuur en de narratieve waarden geconstateerd. Het relatief hoge bezoek aan het Kröller-Müllermuseum en andere culturele bezienswaardigheden kan hierdoor deels verklaard worden.

3.6 Betekenissen

De betekenis van beide parken voor de bezoekers wordt vooral gevormd door de bestaanswaarde (tabel 8), gevolgd door de belevingswaarde en de gebruikswaarde. Daarin verschillen de parken niet. De verschillen treden op bij de narratieve waarde en de verbondenheid. De narratieve waarde van het Nationaal Park De Hoge Veluwe is hoger dan van het Zuiderpark. De verbondenheid met het Zuiderpark is echter weer sterker dan de verbondenheid met het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

Tabel 8 Gemiddelde van de waarden per park

Betekenis	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Bestaanswaarde	8,4	8,0
Belevingswaarde	6,8	7,0
Gebruikswaarde	6,7	7,0
Narratieve waarde	5,9	6,8
Verbondenheid	6,6	5,8

De recreatieve betekenis van beide parken is naar objectieve maatstaven verschillend (tabel 9) en deze verschillen zijn nogal omvangrijk. De subjectieve betekenis voor de buurtbewoners ligt genuanceerder. Beoordeeld naar hun eigen merites scoren beide parken goed volgens de buurtbewoners. Maar er zijn wel verschillen. Voor de buurtbewoners rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe is de toegankelijkheid een punt van aandacht. Voor de buurtbewoners rond het Zuiderpark is dat de veiligheid. Ook het soort bezoek is verschillend. Dit komt deels door het aanbod, maar ook deels door persoonlijke kenmerken van de bezoeker en zijn/haar motieven.

Tabel 9 Verschil tussen Zuiderpark en het Nationaal Park de Hoge Veluwe met betrekking tot de betekenissen

Indicator	Objectief*	Subjectief*
<i>Gebruikswaarde</i>		
<i>Omgeving</i>		
- alternatieve gebieden	0	0
- ligging tov bevolking	+	0
- bereikbaarheid	+	0
- verzorgingsgebied	+	-
<i>Terrein</i>		
- paddichtheid	+	0
- grootte	+	0
- toegankelijkheid	+	+
- aantal Voorzieningen	+	0
- type voorzieningen	0	0
- soort bezoek	+	+
- activiteiten	+	0

Indicator	Objectief*	Subjectief*
<i>Belevingswaarde</i>		
- geluidbelasting	+	+
- drukte	+	0
- water	+	+
- afwisseling	+	0
- dieren	+	0
- veiligheid	+	+
- onderhoud	0	0
- uniciteit	+	+
<i>Narratieve waarde</i>		
- cultuur(historie)	+	+
- informatiepanelen	+	-
- excursies	+	+
- tentoonstellingen	0	0
<i>Bestaanswaarde</i>		
- existence value	-	0
- opportunity waarde	-	+
- bequested value	-	+
- nature value	-	0
<i>Actorperspectief</i>		
- verbondenheid	-	+
- natuurbeeld	-	0/+
- motieven	-	+
- soc.-ec. kenmerken	-	0/+

* 0 = geen verschil; + =verschil; - = niet gemeten/gevraagd

4 Economische betekenis van Nationaal Park De Hoge Veluwe en het Zuiderpark

4.1 Inleiding

De economische betekenis is uitgewerkt in de volgende indicatoren:

- bestedingen van bezoekers
- kosten/uitgaven van onderhoud en toezicht
- werkgelegenheid

Gegevens over de bestedingen zijn afkomstig uit de enquête. Gegevens over de kosten en werkgelegenheid zijn afkomstig uit literatuuronderzoek, maar vooral uit de interviews.

4.2 Bestedingen

ZKA Consultants & Planners heeft onderzoek (ZKA, 2004) gedaan naar de economische betekenis van het Nationaal Park De Hoge Veluwe voor toerisme en economie in de provincie Gelderland en het toeristengebied de Veluwe. Volgens dit onderzoek geven bezoekers jaarlijks ruim € 8,8 miljoen uit. Deze bestedingen in het Nationale Park De Hoge Veluwe en omgeving leveren omgerekend circa 150 voltijdbanen werk op. Door het seizoensmatige karakter en deeltijdwerk zijn dit ongeveer 200 banen. Daarnaast zijn er nog ongeveer 350 vrijwilligers actief die onder andere rondleidingen in het jachthuis en de natuur verzorgen. Het onderzoek concludeert dat de aantrekkingskracht van het Nationale Park (inclusief Kröller-Müller) groot is. Hierdoor komen jaarlijks grote aantallen mensen naar de Veluwe voor een dagtocht of vakantie/kort verblijf. Deze toeristen besteden gezamenlijk buiten het park bijna € 21 miljoen per jaar waarmee ongeveer 400 mensen van werk worden voorzien. Dagbezoekers besteden circa € 4,2 miljoen per jaar in restaurants, winkels, tankstations enz.. voorafgaand of aansluitend aan het parkbezoek. De totale spin-off van het Nationale Park De Hoge Veluwe bedraagt daarmee ongeveer € 25 miljoen per jaar. ZKA berekent dat de totale economische betekenis dan uitkomt op ongeveer € 34 miljoen bestedingen per jaar. Dit schept een werkgelegenheid van circa 650-700 banen.

Een vergelijking met het Zuiderpark is niet te maken, aangezien het ontbreekt aan dergelijke bovenstaande gegevens. Om toch een vergelijking mogelijk te maken, is alleen de impact op basis van de gegevens van de buurtbewoners en interviews met beheerders en ondernemers weergegeven. De economische betekenis blijft daarbij beperkt tot een impressie.

Op basis van het onderzoek onder buurtbewoners die het park hebben bezocht, blijkt dat er een verschil is tussen de parken met betrekking tot de bestedingen. De groep bezoekers aan het Zuiderpark die niets besteden is tweemaal zo groot als de groep bezoekers aan het Nationaal Park De Hoge Veluwe (tabel 10).

Tabel 10 Bezoekers (%) met bestedingen

Bestedingen	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Niets	64	31
Bestedingen in het park	26	51
Bestedingen buiten het park	7	5
Bestedingen zowel in als buiten het park	1	2
Geen gegevens	2	11
N	269	262

Wel moeten we opmerken dat het aandeel niet-bezoekers bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe onder de buurtbewoners relatief groot is. Wanneer we kijken naar de gemiddelde bestedingen in en rond het park van alle buurtbewoners, dan blijkt dat ook nu de bestedingen bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe gemiddeld tweemaal zo hoog liggen (tabel 11).

Tabel 11 Gemiddelde bestedingen (€) per buurtbewoner per park

Gemiddelde bestedingen	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
In park	2,00	4,60
Rond park	0,80	0,60
N	360	449

Aangezien men bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe entreegeld moet betalen, is ook gevraagd of men een jaarkaart had. Van de bezoekers heeft 28% een jaarkaart. De entreprijs bedraagt € 6,- voor volwassenen, € 3,- voor kinderen en € 6,- voor een auto of motor (tarieven 2006). De meeste bestedingen worden in beide parken in het park zelf gedaan. In verhouding besteden de bezoekers aan het Zuiderpark meer buiten het park dan de bezoekers aan het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

De gemiddelde bestedingen per bezoeker zijn zowel in het park als rond het park hoger bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe dan bij het Zuiderpark (tabel 12). In het Nationaal Park De Hoge Veluwe wordt er gemiddeld € 15,- per bezoeker besteed in het Zuiderpark is dit gemiddeld € 10,-.

Tabel 12 Gemiddelde bestedingen (€) per park per bezoeker (excl.entree)

Gemiddelde Bestedingen	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
In het park	10,-	15,-
buiten het park	15,-	19,-

Uit tabel 13 blijkt dat de gemiddelde besteding van de bezoeker aan eten en drinken gelijk is voor beide parken. De gemiddelde consumptieve bestedingen liggen rond de € 9,-. Bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe besteedt men gemiddeld € 13,- aan entree. Dit is de entree voor zowel het park, als aan Kröller-Müllermuseum en/of jachthuis St. Hubertus.

Tabel 13 Gemiddelde bestedingen (€) van bezoekers in en buiten het park per categorie per park

Type gemiddelde bestedingen	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Eten/drinken	9,-	9,-
Entree	-	13,-
Excursies	-	0,-
Winkel	-	9,-
Attracties	6,-	-
Anders	12,-	12,-

De exacte totale bestedingen in beide parken is niet goed te achterhalen. Daarvoor ontbreken te veel gegevens. Op basis van de gegevens van de buurtbewoners kunnen we een heel globaal beeld geven. Rond het Zuiderpark wonen 101.000 mensen. Gemiddeld bezoekt 77% het Zuiderpark en daarvan besteedt 27% iets in het park. Dit betekent dat 21.000 mensen iets besteden. Gemiddeld besteden de bezoekers € 10,-. Dit komt neer op € 210.000,-.

Een zelfde berekening voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe geeft aan dat de buurtbewoners rond het Nationaal Park de Hoge Veluwe in totaal € 215.000,- besteden. Dit lijkt hetzelfde, maar er kunnen wel enkele kanttekeningen geplaatst worden bij deze grove berekening. De frequentie van de bezoekers aan het Zuiderpark is veel hoger (gemiddeld 59

bezoeken per jaar) dan bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Dit zou de totale bestedingen enorm opdrijven. De bezoekers die echter wel iets besteden, komen gemiddeld 18 keer per jaar in het park. Dit levert een bedrag van circa € 3,7 miljoen op. De steekproef in Den Haag onder de buurtbewoners is echter niet representatief (te weinig allochtonen), zodat een dergelijke berekening niet zomaar gemaakt kan worden.

Bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe is bekend dat buurtbewoners circa 23% van het totaal uitmaken en dat zij gemiddeld 11 keer per jaar het park bezoeken. Op jaarbasis besteden de buurtbewoners dus circa € 2,3 miljoen. Uit het ZKA-onderzoek blijkt dat de totale bestedingen van de bezoekers op jaarbasis € 8,8 miljoen is. Als 23% inderdaad afkomstig is van de buurtbewoners, dan besteden de buurtbewoners circa € 2 miljoen besteden. Hiermee komen de ZKA-gegevens redelijk overeen met de enquêtegegevens. Maar gezien de vele onzekerheden is het niet mogelijk om een vergelijking tussen beide parken te maken over de totale bestedingen op jaarbasis.

Van het Nationaal Park De Hoge Veluwe is uit eerder onderzoek bekend dat op jaarbasis circa 500.000 bezoeken plaatsvinden. De omzet van het park bedraagt € 4,3 miljoen (exploitatie-rekening 2004), waarvan 80% van betalende bezoekers (circa € 3,5 miljoen). Daarnaast is er subsidie voor onderhoud van rijksmonumenten en subsidie in het kader van het programmabeheer. De stichting heeft geen winstoogmerk, de eventuele winst wordt in het park geïnvesteerd.

4.3 Onderhoud en toezicht

Dit betreft uitgaven voor uitbesteed onderhoud/beheer, aanschaf van materialen (brandstof, zaai- en pootgoed, hekwerk, afrastering enz.) en voor de inzet van (eigen) arbeid en machines. Dit is inclusief de uitgaven voor de witte fietsen (Nationaal Park De Hoge Veluwe) omdat het gebruik hiervan is inbegrepen in de betaalde entree voor een bezoek. De uitgaven voor onderhoud en beheer en de werkgelegenheid in het park worden wel meegenomen, maar niet de gegenereerde omzet of winst. De commerciële activiteiten die geen directe relatie met het bezoeken van "groen" hebben, zoals het Kröller-Müllermuseum, het bowlingcentrum en het openluchttheater zijn buiten beschouwing gelaten. Een belangrijke reden hiervoor is dat de geldstromen (inkomsten en uitgaven) die zijn verbonden aan zaken als het verwerven, tentoonstellen en bewaren van kunstwerken en het organiseren van voorstellingen, een studie op zich vereisen, die veraf staat van het beheer van een park.

De uitgaven voor onderhoud en beheer betreffen alle uitgaven voor de exploitatie inclusief toezicht, kaartverkoop enz. Hierbij treden tussen de parken verschillen op in de actor (organisatie) die de uitgaven doet. Er is gekeken naar de uitgaven en niet naar de kosten, omdat we in dat laatste geval ook de bijdrage van vrijwilligers in kaart moeten brengen om daaraan kosten te kunnen toerekenen. In beide parken is sprake van een relevante inbreng van vrijwilligers.

Bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe is er één actor die verantwoordelijk is voor onderhoud en beheer, toezicht, kaartverkoop, witte fietsen, bezoekerscentrum, het Jachthuis Sint Hubertus en dergelijke. De exploitatie van het museum is buiten beschouwing gelaten en het onderhoud van het jachthuis Sint Hubertus is bekostigd door de Rijksgebouwendienst.

Het beheer kost circa € 1,3 miljoen en wordt voor circa 50% uitbesteed (circa € 650.000,-). De eigen inzet wordt verzorgd door de afdeling bedrijfsvoering (19 fte) aangevuld met de inzet van vrijwilligers. De werkgelegenheid bij de uitbesteding is geraamd op 19 fte (gelijk bedrag

als bij eigen dienst en daarom gelijke werkgelegenheid). De afdeling bedrijfsvoering is ook verantwoordelijk voor toezicht (boswachters) en de witte fietsen. De werkgelegenheid voor toezicht, kaartverkoop e.d. is 33 fte. Uit een interview met de beheerder blijkt dat de totale werkgelegenheid voor beheer, toezicht, kaartverkoop en dergelijke 52 fte bedraagt.

De kosten voor toezicht en beleidsvorming worden gevormd door van de totale kosten van € 4.149.000,- (afkomstig uit het jaarverslag NPHV, 2004), de kosten voor de afschrijvingen (€ 263.000,-), het nadelig resultaat van St. Hubertus (€ 57.000,-) en de uitgaven voor beheer (€1.300.000,-) af te trekken.

Tabel 14 Lasten in euro (x 1000) voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe

Lasten	€
Personeelskosten	2424,-
diverse directe kosten	1079,-
Arrangementen	48,-
algemene kosten	278,-
Afschrijvingen	263,-
nadelig resultaat Huis St. Hubertus	57,-
Totaal	4149,-

Bron: jaarverslag 2004

Bij het Zuiderpark is de gemeente verantwoordelijk voor onderhoud, beheer en toezicht en voor enkele niet-commerciële attracties. Daarnaast exploiteren ondernemers commerciële attracties. De attracties zijn:

- een stadsboerderij, landschapstuinen, een botanische tuin en een schooltuin (verantwoordelijkheid dienst stadsbeheer, afdeling milieucommunicatie).
- een rolschaatsbaan. Deze is 's middags vrij toegankelijk en wordt 's avonds commercieel verhuurd. De baan krijgt subsidie van de gemeente.
- een midgetgolfbaan, verhuurd door de gemeente aan een ondernemer
- minitreintjes. Deze attractie wordt gerund door vrijwilligers, die de grond om niet ter beschikking krijgen.
- bootverhuur, geëxploiteerd door de eigenaar van het Parkpaviljoen.

De kosten voor onderhoud/beheer in het Zuiderpark bedragen:

- € 700.000,- voor groen, fonteinonderhoud, drainageonderhoud, elektriciteit en drinkwatervoorziening; dit betreft de inzet voor het dagelijks beheer door de dienst Stadsbeheer, afdeling Stadsdelen (5 fte dienst en 10 fte Omnigroen).
- de kosten van 1 fte bij de dienst Stadsbeheer, afdeling Stadsdelen voor het aansturen van het onderhoud en het beheer. De kosten voor 1 fte zijn geraamd op € 50.000,-.
- de kosten van het dagelijks beheer van de stadsboerderij en de tuinen door de dienst stadsbeheer, afdeling milieucommunicatie (5,5 fte plus 10 fte Omnigroen). Gezien de overeenkomst met het dagelijks beheer wordt dit benaderd voor € 700.000,- plus de kosten van 0,5 fte geraamd op € 25.000,-.
- de kosten van 0,5 fte voor het toezicht van het park (0,5 fte afdeling leefbaarheid en toezicht) geraamd op € 25.000,-

Daarnaast zorgen vrijwilligers en medewerkers van de commerciële attracties voor toezicht en aanvullend beheer.

4.4 Werkgelegenheid

Er is onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte werkgelegenheid. De directe werkgelegenheid betreft de exploitatie van het park ofwel onderhoud, beheer, toezicht enz, zowel door "eigen" arbeid als door anderen (uitbesteding). De indirecte werkgelegenheid betreft de consumptieve bestedingen door bezoekers in en buiten het park. De indirecte werkgelegenheid wordt geschat op basis van het aantal bezoeken, de gemiddelde consumptieve bestedingen per bezoek en het gemiddeld aantal arbeidsplaatsen per euro-bestedingen.

De directe werkgelegenheid in Nationaal Park De Hoge Veluwe bedraagt 52 fte plus de door aannemers in het beheer ingezette arbeid (19 fte).

De directe werkgelegenheid in het Zuiderpark bedraagt 12 fte en 20 fte Omnigroen, plus de inzet van arbeid door de Groendienst (gedeelte van de € 700.000,-) en voor het oeverbeheer.

De indirecte arbeid betreft de bestedingen door de bezoekers aan attracties en consumptieve bestedingen. Bij de consumptieve bestedingen is alleen gekeken naar de voorzieningen in het park (restaurant, snackbar), omdat via de enquêtes onvoldoende informatie beschikbaar is om hiervan een goede raming te maken. De opgenomen resultaten zijn gebaseerd op interviews met de betreffende ondernemers.

De indirecte werkgelegenheid is gebaseerd op het totaal aan bestedingen en het aantal fte per bestede euro. Om hier zicht op te krijgen is gebruik gemaakt van de interviews met drie ondernemers: één bij de De Hoge Veluwe (restaurant de Koperen Kop) en twee bij het Zuiderpark (snackbar en parkpaviljoen/botenverhuur). Het bowlingcentrum is buiten beschouwing gelaten omdat bezoek hieraan los staat van bezoek aan het park.

Het Zuiderpark levert 20 fte op aan werkgelegenheid voor de horeca. De horeca in het Nationaal Park De Hoge Veluwe levert circa 16 fte aan werkgelegenheid op (tabel 15). Dit is een minimumschatting, want met name in Den Haag zijn er rond het Zuiderpark meer snackbars te vinden die hun clientèle deels van het Zuiderpark krijgen. Volgens de beheerder van het parkpaviljoen in het Zuiderpark komen er jaarlijks rond de 250.000 bezoekers. Dit is ongeveer net zo veel als de schatting van het totale jaarbezoek van de beheerder van het Zuiderpark. Het lijkt er daarom sterk op dat de beheerder van het Zuiderpark te laag zit met zijn schatting van het jaarbezoek aan het Zuiderpark.

Tabel 15 Samenvatting uitkomsten interviews

	Het hapje (snackbar)	Parkpaviljoen (restaurant)	Koperen kop (restaurant)
Werkgelegenheid (fte)	6	17	6 + 42 losse medewerkers
- waarvan park gerelateerd	3	17	6 + 10 *
bezoekers per jaar	?	200.000 à 300.000	250 000

* uitgaande van gemiddeld 1 dag per medewerker per week en naar boven afgerond (4,5 dag is 1 fte)

4.5 Economische betekenis

Op basis van deze gegevens kunnen we een impressie geven van de economische betekenis van beide parken. Het aantal bezoeken op jaarbasis is verschillend voor beide parken. Het Zuiderpark lijkt meer bezoeken te genereren dan het Nationaal Park De Hoge Veluwe. De

hieraan gerelateerde bestedingen laten echter een ander beeld zien. Veel bezoekers aan het Zuiderpark besteden niets en in het Nationaal Park de Hoge Veluwe moet men altijd entree betalen (bij de kassa of via een jaarkaart). De gemiddelde bestedingen in het Nationaal Park De Hoge Veluwe lijken dan ook hoger te liggen.

Ondanks het verschil in grootte tussen beide parken, zijn de kosten voor beheer en onderhoud nagenoeg gelijk. De ligging van het Zuiderpark in een grote stad zal hier mede de oorzaak van zijn. Ook het verschil in fysieke inrichting tussen beide parken vraagt om een ander onderhoud.

Opvallend is het grote verschil aan kosten voor toezicht inclusief beleid. Deze is bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe vele malen groter dan in het Zuiderpark. Uit de enquête blijkt dat veiligheid (wat relaties heeft met toezicht (of het gebrek er aan)) een reden is van niet-bezoekers om het Zuiderpark niet te bezoeken. Ook bezoekers aan het Zuiderpark vinden gemiddeld dat er te weinig toezicht is.

De werkgelegenheid in het Nationaal Park De Hoge Veluwe lijkt iets groter te zijn dan in het Zuiderpark. Nogmaals merken we op dat de werkgelegenheid rond beide parken niet is meegenomen in deze studie. Vooral bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe zal dit relatief groot zijn, onder andere door de veelheid aan kampeer- en bungalowterreinen rond het Nationaal Park.

Al met al lijkt de economische betekenis van het Nationaal Park de Hoge Veluwe op basis van de (beperkte) gegevens groter te zijn dan het Zuiderpark. Dit uit zich vooral in een grotere werkgelegenheid.

In tabel 16 staat de economische betekenis van beide parken nog eens samengevat.

Tabel 16 Samenvatting economische betekenis

	Nat. Park De Hoge Veluwe	Zuiderpark
Bestedingen		
Entree plus attracties	13	6
Consumptieve bestedingen	9	9
Aantal bezoeken 2005 (x1000)	500	2000
Uitgaven beheer, toezicht enz. (1000 euro)		
Uitgaven beheer	1300	1475
Toezicht park	2529*	25
Totaal uitgaven	3829	1500
Werkgelegenheid (fte)		
Directe werkgelegenheid (fte)		
Eigen arbeid beheer	19	11.5
Ingehuurde arbeid beheer/Omnigroen	19	20
Toezicht, kaartverkoop park etc.	33	0.5
Restaurant, snackbar, bootverhuur	16	20

* Inclusief beleidsvorming en marketing

5 Conclusies

Op basis van de gegevens uit dit onderzoek trekken we de volgende conclusies.

Er zijn indicatoren te vinden die de recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe weergeven. Voor de recreatieve betekenis zijn dit de indicatoren gebruikswaarde, belevingswaarde, narratieve waarde. Daarnaast zijn er de bestaanswaarde en verbondenheid. Voor de economische betekenis zijn dit de indicatoren bestedingen, kosten aan onderhoud en beheer en werkgelegenheid. Deze indicatoren kunnen concreet uitgewerkt worden via meeteenheden en als zodanig worden gemeten.

Zowel de recreatieve betekenis als de economische betekenis zijn verschillend voor het Zuiderpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Bij de recreatieve betekenis wordt dit vooral gevormd door de objectieve kenmerken van beide parken. De subjectieve betekenis kent relatief veel overeenkomsten.

Het Zuiderpark wordt meer gebruikt, de voorzieningen zijn anders en daarmee het recreatief gebruik. Ook het publiek is anders, namelijk meer lokaal. De waardering door de buurtbewoners is echter nauwelijks verschillend tussen de twee parken. De parken worden op hun eigen merites gewaardeerd en scoren gemiddeld een 7.

De objectief gemeten eenheden van de indicatoren van de belevingswaarde zijn verschillend voor beide parken. Het Nationaal Park De Hoge Veluwe scoort hoger op de belevingswaarde dan het Zuiderpark. Het is er natuurlijker en stiller. Het Zuiderpark is en heeft ook de uitstraling van een stadspark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe is en heeft ook de uitstraling van een natuurgebied. De waardering van de buurtbewoners is echter nauwelijks verschillend en beide parken scoren gemiddeld een 7 voor de belevingswaarde.

De objectief gemeten eenheden van de narratieve waarde is verschillend voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe en voor het Zuiderpark. Het lijkt of men zich richt op andere doelgroepen. De waardering over de narratieve waarde is bij het Nationaal Park De Hoge Veluwe hoger dan bij het Zuiderpark.

De bestaanswaarde is in beide parken zeer hoog. Gemiddeld scoren beide parken een 8. De totale gemiddelde verbondenheid scoort in het Zuiderpark hoger dan in het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

De betekenis van beide parken voor de bezoekers wordt vooral gevormd door de bestaanswaarde, gevolgd door de belevingswaarde en de gebruikswaarde. Daarin verschillen de parken niet. De verschillen treden op bij de narratieve waarde en de verbondenheid. De narratieve waarde van het Nationaal Park De Hoge Veluwe is hoger dan van het Zuiderpark. De verbondenheid met het Zuiderpark is echter weer sterker dan de verbondenheid met het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

Voor de buurtbewoners rond het Nationaal Park De Hoge Veluwe is de toegankelijkheid een punt van aandacht. Voor de buurtbewoners rond het Zuiderpark is dat de veiligheid. Ook het soort bezoek is verschillend. Dit komt deels door het aanbod, maar kan deels ook verklaard worden door persoonlijke kenmerken van de bezoeker en zijn/haar motieven.

We concluderen dat het aanbod in beide parken redelijk goed aansluit bij de motieven waarom recreanten meestal gaan recreëren.

Een duidelijke conclusie met betrekking tot de economische betekenis is moeilijk te geven. Dit komt door het ontbreken van vergelijkbare gegevens. De bestedingen en werkgelegenheid lijken er voor te zorgen dat de economische betekenis verschillend is tussen beide parken. De bestedingen lijken in het Nationaal Park De Hoge Veluwe groter dan in het Zuiderpark. Dit geldt ook voor de werkgelegenheid. De kosten aan beheer en onderhoud zijn in beide parken nagenoeg hetzelfde, ondanks hun verschil in grootte.

Het doel van dit onderzoek is het bijdragen aan het ontwikkelen van een methode waarmee de sociaaleconomische betekenissen van verschillende groen- en natuurgebieden integraal beoordeeld kan worden. De gebruikte methoden om de recreatieve betekenis te duiden werken goed. Er komt een goed inzicht in de betekenis. Desondanks zijn er wel enkele beperkingen. Een vergelijking tussen een stadspark en een natuurgebied lijkt niet de meest logische. Gezien de uitkomsten van dit onderzoek worden beide parken op hun eigen merites beoordeeld. Een vergelijking tussen stadsparken onderling of tussen natuurgebieden lijkt daarmee logischer.

De keuze om onderzoek te doen onder buurtbewoners lijkt voor een stadspark logischer dan voor een natuurgebied. Maar ook bij een stadspark zou de methode in een ander onderzoek moeten worden opgerekt naar een meer lokaal geografische schaal, bijvoorbeeld op gemeenteniveau.

De vergelijking van de economische betekenis van beide parken is beperkt tot de uitgaven en werkgelegenheid voor beheer, onderhoud en toezicht in het park, de werkgelegenheid bij (horeca)voorzieningen in het park en de aan parkbezoek gerelateerde uitgaven door buurtbewoners. Dit geeft een impressie van de aan het park gerelateerde bestedingen door buurtbewoners, de kosten (bij het huidige regiem van toezicht, onderhoud en beheer) van het park en van de werkgelegenheid in en aan de rand van het park. De hiervoor benodigde data zijn relatief eenvoudig verkregen via interviews en een enquête onder buurtbewoners. De op deze wijze verkregen indicatoren voor beide parken zijn, ondanks grote verschillen tussen de parken, goed vergelijkbaar. Meer inzicht in de economische betekenis van de parken, bijvoorbeeld in de doorwerkingen op de lokale economie, vereist een voor beide regio's vergelijkbare, integrale regionale economische analyse.

Literatuur

- Bauman, W. et al (2002). In de ban van de Duivelsberg. Scriptie Sociaalruimtelijke Analyse. Wageningen: WUR.
- Berends, H., M.A. Hoogstra & J. Vreke. 2001. De rol van bossen in de regionale economie. Alterra-rapport 243.
- Berg, van den A.E., I.M. van den Top & R.P. Kranendonk. 1998. Natuurwensen van stadsmensen. Een eerste aanzet tot het ontwikkelen van een model voor het meten van gebruiks- en belevingskwaliteit van natuur. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek. Wageningen.
- Boomars, L. (2001). De toeristische representatie van de Veluwe. In: Lengkeek J. en L. Boomars (red.). Producten van Verbeelding, Departement omgevingswetenschappen. p. 51-61, Wageningen Universiteit.
- Boer, T.A. 1993. Het gebruik van binnen- en buitenstedelijk groen in Utrecht. IBN-rapport 022. Wageningen.
- Buijs, A.E., T.A. de Boer, A.L. Gerritsen, F. Langers, S. de Vries, M. van Winsum-Westra, 2004. Gevoelsrendement van natuurontwikkeling langs de rivieren. Alterra-rapport 868. Wageningen.
- CVTO, 2006. Continu vrijetijdsbesteding 2004-2005. Stichting CVTO, Den Haag.
- ECORYS-NEI, 2002. De verscholen baten van natuur
- Ulrich, R.S., 1986. Human responses to vegetation and landscapes. Landscape and Urban Planning 13:11, 29-44,
- Elands, B. and J. Lengkeek (2000). Typical tourists. Research into the theoretical and methodological foundations of a typology of tourism and recreation experiences. Mansholt Studies 21, Wageningen University.
- Gerritsen, E. & M. Goossen, 2003. Beoordeling van recreatieve belevingsferen door inwoners van Apeldoorn, een onderzoek naar de wensen van inwoners van de gemeente Apeldoorn over het toekomstige gebruik en beleving van de Groene Mal. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra rapport 891
- Gezondheidsraad, 2006. Stille gebieden en gezondheid. Den Haag: Gezondheidsraad. publicatie nr 2006/12
- Goossen, C.M., F. Langers en J.F.A. Lous, 1997. Indicatoren voor recreatieve kwaliteiten in het landelijk gebied. Wageningen, DLO-Staring Centrum. Rapport 584: 132 blz.;21 fig.;61 tab.
- Goossen, C.M. & T.A. de Boer, 2006. Houding en wensen van bewoners ten aanzien van het begrip Nationaal Landschap. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1306.

- Goossen, C.M., Langers, F., de Vries, S. (2001). Gelderse stilte? Onderzoek naar de stiltebeleving van recreanten. Wageningen, Alterra, 398.
- Jókövi, E.M. (2000). Recreatie van Turken, Marokkanen en Surinamers in Rotterdam en Amsterdam; een verkenning van het vrijetijdsgedrag van de 1e en 2e generatie en van de effecten van de etnische cultuur op de vrijetijdsbesteding. Wageningen: Alterra.
- Jókövi, E.M. (2001). Vrijetijdsbesteding van allochtonen en autochtonen in de openbare ruimte. Een onderzoek naar de relatie met sociaaleconomische en etnisch-culturele kenmerken. Wageningen
- Jongeneel, R. & J. Vader (red.). 2005. De effecten van natuurprojecten op de economie: financiële en economische analyse van kosten en baten. Wageningen UR.
- Koert, W., 1999. Wandelen als raadsel; een kwalitatief onderzoek naar de ervaring van het lopen en ervaringen van lopen. In: PHLO-cursus Groen in en om de stad, ruimte voor recreatie, 2004.
- KPMG, 2005. Overijssel (kans)rijk in het groen. De economische baten van natuur en landschap in kaart gebracht.
- Lengkeek, J., 2002. De wereld in lagen : sociaal-ruimtelijke analyse nader verklaard
Notes Inaugurale rede Wageningen Universiteit, 5 december 2002 Wageningen. Wageningen Universiteit
- Raad Landelijk gebied. 2005. Recht op groen. Deel 1 Beleidsadvies. Publicatie RLG 05/6, juni 2005. Amersfoort.
- Raad Landelijk gebied. 2005. Recht op groen. Deel 2 Analyse. Publicatie RLG 05/6, juni 2005. Amersfoort.
- Rijpma, S.G. en C. Roques, 1999. Diversiteit in vrijetijdsbeleving. Rapportage van een onderzoek naar de deelname van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse Rotterdammers van de 1^e en 2^e generatie aan onder andere cultuur, openluchtrecreatie, en sport in 1999. Centrum voor Onderzoek en Statistiek, Rotterdam
- Tyrväinen, L., Pauleit, S., Seeland, K. & de Vries, S. (2005). Benefits and uses of urban forests and trees. In: Urban Forests and Trees in Europe A Reference Book. Konijnendijk, C.C., Nilsson, K., Randrup, T.B., & Schipperijn, J. (Eds.). Springer Verlag. 24 p.
- Vreke, J., J.L. Donders, F. Langers, I.E. Salverda, F.R. Veeneklaas, 2006. Potenties van Groen; De invloed van groen in en om de stad op overgewicht bij kinderen en op het binden van huishoudens met midden- en hoge inkomens aan de stad. Alterra-rapport 1356. Wageningen
- Winsum-Westra, M. van & T.A. de Boer. 2004. (On)veilig in bos en natuur? Een verkenning van subjectieve en objectieve aspecten van sociale en fysieke veiligheid in bos- en natuurgebieden. Alterra. Wageningen.
- ZKA Consultants & Planners, 2004. Allure Dichtbij; Betekenis van het Nationale Park De Hoge Veluwe voor toerisme en economie van Gelderland en de Veluwe in het bijzonder. ZKA, Breda

Bijlage 1 Uitkomsten enquête

Persoonlijke kenmerken

De persoonlijke kenmerken zijn opleiding, samenstelling huishouden, autobezit, werkzaamheid, aantal thuiswonende kinderen en leeftijd van het jongste kind.

Tabel 17 Opleiding (%) per park

Opleiding	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Lager	22	12
Middelbaar	45	26
Hoger	33	62
N	343	438

Tabel 18 Samenstelling huishouden (%) per park

Samenstelling huishouden	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gehuwd/samenwonend zonder inwonende kinderen	32	48
Gehuwd/samenwonend met inwonende kinderen	21	26
Alleenstaand zonder inwonende kinderen	38	21
Alleenstaand met inwonende kinderen	6	2
Anders	3	2
N	344	441

Tabel 19 Respondenten (%) met een auto per park

Auto	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Beschikbaar	62	89

Tabel 20 Werkzaamheid (%) per park

Werkzaam	Zuiderpark	Hoge Veluwe
Fulltime huisvrouw/-man	12	9
Fulltime werkzaam	41	42
parttime werkzaam (20 uur per week of minder)	11	8
Student/scholier	1	1
Gepensioneerd/VUT-ter/FPU-er/rentenier	30	38
Overig (arbeidszoekend/arbeidsongeschikt)	5	2
N	349	436

Tabel 21 Aantal thuiswonende kinderen (%) buurtbewoners per park

Kinderen	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
0	75	73
1	13	8
2	10	13
3	1	5
4 of meer	1	1
N	360	449

Tabel 22 Leeftijd jongste kind (%) per park

Jaar	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
0	7	12
1	9	9
2	9	7
3	1	6
4	7	8
5-10	22	25
11-15	25	15
16 of ouder	20	18
N	85	121

Bezoek

Tabel 23 Bezoekfrequentie (%) per park

Bezoekfrequentie afgelopen jaar	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
0 keer	0	17
1 keer	2	25
2 keer	6	15
3 tot 10 keer	20	17
10 tot 50 keer	37	17
50 tot 100 keer	15	5
100 tot 200 keer	12	2
200 keer of meer	8	1
N	269	262

Tabel 24 Activiteiten (%) per park

Activiteiten	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Wandelen zonder hond	55	33
Wandelen met hond	11	8
Fietsen	32	58
Skaten	7	1
Zitten/zonnen/luieren/niets doen	14	8
Sporten	19	2
Spelen met de kinderen	20	4
Picknicken/barbecueën	5	3
Paardrijden	0	1
Observeren van de natuur	24	35
Bezoek evenementen	25	4
Bezoek voorzieningen	33	-
Bezoek Kröller Müller Museum	-	43
Bezoek jachthuis St. Hubertus	-	12
Bezoek Museonder	-	23
Anders	16	6

Tabel 25 Vervoermiddel om park te bereiken (%) per park

Vervoermiddel	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Te voet	59	3
Fiets	31	38
Auto	7	57
Openbaar vervoer	2	0
Anders	0	2
N	266	249

Tabel 26 Wens voor ander activiteiten (%) per park

Gewenste andere activiteiten	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Ja	13	4
Nee	87	96
N	253	241

Tabel 27 Verblifsduur (%) per park

Verblifsduur	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
een half uur of korter	7	1
langer dan een half uur en korter dan een uur	23	2
een uur tot anderhalf uur	41	7
Anderhalf tot 2 uur	16	27
2 tot 4 uur	10	46
4 uur of langer	2	18
N	267	247

Tabel 28 Gezelschap waarmee park bezocht wordt (%) per park

Gezelschap	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Alleen	30	7
2 personen	39	56
3 personen	16	8
4 personen	9	20
5 of meer personen	5	9
N	267	243

Tabel 29 Bezoekredenen (%) per park

Bezoekredenen	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Dichtbij/in de buurt	81	56
Tot rust komen	22	10
Genieten van de natuur	39	66
Mooi	37	47
Stil	6	18
Altijd wel iets te beleven	10	6
Wandelen, fietsen, spelen e.d.	52	36
Sporten	18	1
Anders	8	16

De gemiddelde groepsgrootte waarmee het Zuiderpark wordt bezocht is 2,4 personen. In Nationaal Park De Hoge Veluwe is dit 2,9 personen. Van de bezoekers aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe heeft 28% een jaarkaart.

Belevingswaarde

Tabel 30 Subindicatoren bij belevingswaarde, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Tot rust komen	2,87	2,34
Mooi	2,24	1,73
Stil (geen lawaai)	3,60	2,52
Uniek	2,99	2,27
Afwisselend	2,70	2,36
Goed onderhouden	2,49	2,32
Veilig	3,52	2,08
Veel mooie waterpartijen	2,54	3,50
Veel unieke dieren en planten	3,64	3,34
Veel verschillende dieren en planten	3,42	3,18

*1= zeer mee eens; 7=zeer mee oneens

Tabel 31 Gemiddelde score belevingswaarde op 9-puntschaal*

Belevingswaarde	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gemiddelde	6,83	7,05

* 1=niet aantrekkelijk; 9=zeer aantrekkelijk

Gebruikswaarde

Tabel 32 Subindicatoren bij gebruikswaarde, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Goed bereikbaar vanuit mijn woonplaats	1,39	1,44
Voldoende parkeermogelijkheden	3,25	2,03
Voldoende paden	1,77	1,97
Voldoende gemarkeerde wandelroutes	2,67	2,28
Voldoende gemarkeerde fietsroutes	2,93	2,21
Voldoende bewegwijzering	2,44	2,14
Voldoende (picknick)banken	3,36	2,89
Voldoende ligweiden	2,14	2,94
Voldoende toezicht	4,78	3,10
Voldoende groot voor mijn activiteiten	2,10	2,00

* 1= zeer mee eens; 7= zeer mee oneens

Tabel 33 Gemiddelde score gebruikswaarde op 9-puntschaal*

Gebruikswaarde	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gemiddelde	6,74	7,02

* 1= heel ontevreden; 9=heel tevreden

Narratieve mogelijkheden

Tabel 34 Subindicatoren bij narratieve waarde, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Voldoende excursies	4,04	2,72
Voldoende tentoonstellingen/evenementen	2,68	2,49
Voldoende leren over de natuur	3,13	2,44
Voldoende leren over cultuur	3,76	2,68
In contact komen met de natuur	2,63	2,10

* 1= zeer mee eens; 7= zeer mee oneens

Tabel 35 Gemiddelde score narratieve waarde op 9-puntschaal*

Narratieve waarde	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gemiddelde	5,89	6,77

* 1=heel ontevreden; 9= heel tevreden

Bestaanswaarde volgens bezoekers

Tabel 36 Subindicatoren bij bestaanswaarde, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Het is belangrijk dat het park er is, ook als ik er nooit naar toe zou gaan	1,44	1,63
Het is belangrijk dat het park blijft bestaan, zodat ik er ook in de toekomst nog van kan genieten	1,32	1,58
Het park is belangrijk voor het beschermen van de natuur	1,62	1,73
Bescherming van het park is een plicht aan onze kinderen	1,33	1,82
Het geeft me een goed gevoel dat er dicht bij een park is dat ik kan bezoeken	1,33	1,86
Ik vind het belangrijk dat ook anderen van het park kunnen genieten	1,43	1,70

* 1= zeer mee eens; 7= zeer mee oneens

Tabel 37 Gemiddelde score bestaanswaarde op 9-puntschaal*

Bestaanswaarde	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gemiddelde	8,40	7,99

* 1= helemaal niet waardevol; 9=zeer waardevol

Verbondenheid

Tabel 38 Subindicatoren bij verbondenheid, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Het park geeft me een gevoel van vertrouwdheid	2,72	3,03
Het park heeft een duidelijke eigen identiteit	2,27	2,35
Ik heb allerlei persoonlijke herinnering aan dit park	2,83	4,05
Ik ken allerlei verhalen over dit park	3,91	4,26
Ik volg de ontwikkelingen over dit park	3,43	4,09
Een typisch Nederlands Nationaal Park/Haags park	2,36	2,86

* 1= zeer mee eens; 7= zeer mee oneens

Tabel 39 Gemiddelde score verbondenheid op 9-puntschaal*

Verbondenheid	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gemiddelde	6,36	5,47

* 1=helemaal niet verbonden; 9 =zeer verbonden

Tabel 40 Subindicatoren bij verbondenheid, per type respondent voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Bezoekers	Niet-bezoekers
Het park geeft me een gevoel van vertrouwdheid	2,68	3,58
Het park heeft een duidelijke eigen identiteit	2,29	2,45
Ik heb allerlei persoonlijke herinnering aan dit park	3,65	4,67
Ik ken allerlei verhalen over dit park	4,11	4,48
Ik volg de ontwikkelingen over dit park	3,86	4,44
Een typisch Nederlands Nationaal Park	2,91	2,78

* 1= zeer mee eens; 7= zeer mee oneens

Tabel 41 Gemiddelde score verbondenheid op 9-puntschaal* per type respondent voor het Nationaal Park De Hoge Veluwe

Verbondenheid	Bezoekers	Niet-bezoekers
Gemiddelde	5,84	4,92

* 1=helemaal niet verbonden; 9 =zeer verbonden

Tabel 42 Subindicatoren bij verbondenheid, per type respondent voor het Zuiderpark, gemiddelde score op 7 puntschaal*

Subindicator	Bezoekers	Niet-bezoekers
Het park geeft me een gevoel van vertrouwdheid	2,58	3,24
Het park heeft een duidelijke eigen identiteit	2,22	2,43
Ik heb allerlei persoonlijke herinnering aan dit park	2,81	2,92
Ik ken allerlei verhalen over dit park	3,96	3,75
Ik volg de ontwikkelingen over dit park	3,38	3,59
Een typisch Haags park	2,23	2,46

* 1= zeer mee eens; 7= zeer mee oneens

Tabel 43 Gemiddelde score verbondenheid op 9-puntschaal* per type respondent voor Zuiderpark

Verbondenheid	Bezoekers	Niet-bezoekers
Gemiddelde	6,60	5,60

* 1=helemaal niet verbonden; 9 =zeer verbonden

Totaal oordeel

Tabel 44 Rapportcijfer per park

Type Park	Rapportcijfer
Zuiderpark	7,97
De Hoge Veluwe	8,32

Redenen niet bezoek

Tabel 45 Reden (%) niet-bezoek per park

Reden	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Te ver weg	6	4
Niet of moeilijk komen	9	6
Liever in eigen tuin of op het balkon	30	10
Niet zoveel behoefte aan	34	22
Geen entree betalen	0	25
Liever naar andere gebieden/parken	8	14
Niet mooi	5	0
Niet veilig	29	0
Te druk	10	5
Kan mijn activiteiten daar niet ondernemen	2	2
Geen tijd	16	12
Anders	23	19

Tabel 46 Bezoek (%) andere gebieden dan De Hoge Veluwe

Gebied	De Hoge Veluwe
Ginkelse Heide	28
Kootwijkerzand	20
Deelerwoud	18
Loenermark	16
Anders	14
geen enkele	13
Ugchelse Bos	13
Kroondomein	12
Edesche Bos	12
De Imbosch	11
Wekeromsche Zand	11
Spelderholt	10
De Sijselt	9

Tabel 47 Bezoek (%) andere gebieden dan Zuiderpark

Gebied	Zuiderpark
Strand	11
geen enkele	8
Ockenburgh	6
Madestein	5
Clingendael	5
Westbroekpark	3
Duingebied Meijendel	3
De Uithof	2
Haagse Bos	1
Westduinpark	1
Scheveningse Bosjes	1
Anders	1

Bestaanswaarde volgens niet-bezoekers

Tabel 48 Subindicatoren bij bestaanswaarde volgens niet-bezoekers, gemiddelde score op 7 puntschaal* per park

Subindicator	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Het is belangrijk dat het park er is, ook als ik er nooit naar toe zou gaan	1,27	1,68
Het is belangrijk dat het park blijft bestaan, zodat ik er ook in de toekomst nog van kan genieten	2,11	1,95
Het park is belangrijk voor het beschermen van de natuur	1,70	1,85
Bescherming van het park is een plicht aan onze kinderen.	1,77	2,02
Het geeft me een goed gevoel dat er dicht bij een park is dat ik kan bezoeken	2,57	2,41
Ik vind het belangrijk dat ook anderen van het park kunnen genieten	1,53	1,82

Tabel 49 Gemiddelde score bestaanswaarde op 9-puntschaal* voor niet-bezoekers

Bestaanswaarde	Zuiderpark	De Hoge Veluwe
Gemiddelde	7,95	7,77

1= helemaal niet waardevol; 9=zeer waardevol

Natuurbeelden

Tabel 50 Opvattingen over natuur per park (7-puntschaal*)

Stelling	Zuiderpark	Hoge Veluwe	Sign.
De mens is een onderdeel van de natuur	5,84	5,75	-
Alle dieren en planten, groot of klein, vind ik even belangrijk	5,79	5,44	.004
Ik geniet vooral van de vredigheid van de natuur	5,76	5,62	-
De natuur hoeft niet mooi te zijn, het is vooral belangrijk dat ze bestaat	5,70	5,50	-
Het boerenbedrijf kan goed samengaan met natuur en landschap	5,37	5,41	-
In strenge winters moeten herten worden bijgevoerd zodat ze niet verhongeren	5,35	4,75	.000
In de natuur ervaar ik iets dat de mens overstijgt	5,32	5,52	-
Een vennetje in het bos is vooral mooi als het iets spannends en mysterieus heeft	5,25	5,17	-
De natuur staat ten dienste van de mens	3,94	3,77	-
Ten behoeve van de sportvisserij mogen er vissen in meren worden uitgezet	3,91	3,44	.001
Al die dode bomen en struiken in het bos vind ik erg rommelig	3,17	3,09	-
De mens heeft het recht om de natuur ingrijpend te veranderen	2,31	2,65	.007

*1= zeer mee oneens; 7= zeer mee eens

Tabel 51 Opvatting (gemiddeld) over wat typerend natuur is per park (7-puntschaal*)

Type natuur	Zuiderpark	Hoge Veluwe	Sign.
Overwoekerde oude bomen	5,73	5,92	-
Kronkelende beken	5,68	6,09	.000
Al het leven	5,68	5,60	-
Moerassen	5,22	5,85	.000
Bloemrijke wegbermen	5,22	5,31	-
Lammetjes in de wei	5,15	4,72	.002
Koeien	4,85	4,49	.011
Oude boerderijen met een rieten dak	4,82	4,66	-
Onkruid in de tuin	4,44	3,86	.000
Maisvelden	4,11	3,44	.000
Kamerplanten	3,31	2,55	.000
Forellen in een kweekvijver	2,95	2,14	.000
Rechte kanalen	2,28	2,01	.020

*1= zeer mee oneens; 7= zeer mee eens

Bijlage 2 Voorzieningen op beide parken

Hieronder op alfabetisch volgorde de verschillende onderdelen van het Zuiderpark:

Atletiekbaan	Midgetgolfterrein
Bankjes	Miniatuurstoomtreinbaan
Basketbalveld	Multifunctioneel centrum
Blindentuin	Landengebied
Bloementuin	Openluchttheater Oude Kwekerij
Bootverhuur	Picknickplaatsen
Doorenbosheuvels	Roggeveld
Dwaalroute	Rolschaatsbaan
Eendenkooi	Rosarium
Fietspaden	Biljartcentrum SAMONDA
Geitenweide	Skatevoorziening en Wall of Fame
Graffitimuur	Speelsterrein Ot en Sien
Heimanshof, heempark	Speelweiden
Hertenkamp	Stadsboerderij Herweyerhoeve
Hondenspeelplaats	Villierskopje
Horeca	Viswater
Kruidentuin	Wandelpaden
Kunst in het Zuiderpark	Westernspeelplaats

Hieronder de verschillende onderdelen van Nationaal Park De Hoge Veluwe:

Bankjes
Beeldentuin
Fietspaden
Fietsroutes
Horeca
Informatiecentrum
Jachthuis Hubertus
Kröller Müllermuseum
Landschappentuin
Museonder
Natuurcamping
Picknickplaatsen
Rolstoelfietsen
Ruiterspaden
Ruiterroutes
Speeltuin
Wandelpaden
Wandelroutes
Wildobservatieposten
Winkel
Witte Fietsen
Witte sleeën

Bijlage 3 Gebruikswaarden en belevingswaarden bij recreatiemotieven

Hieronder staan de mogelijke relaties tussen inrichting, landschap en voorzieningen per recreatiemotief.

Gezelligheid

Landschap is functioneel, duidelijke plekken waar wat te beleven valt

Terrassen met ligging op het zuiden

Drukte

Evenementen (terrein)

Telkens iets nieuws

Ontmoetingsplekken/veel mensen

Dicht bij woonkernen, goed bereikbaar.

Parkeerplaatsen

Verzorgde natuur met iets extra's (geurende en bloeiende struiken en bomen)

Barbecuen

Waterspeelplaats

Veilig

Ertussen uit

Landschap als groen décor en sterk afwisselend en opgaande begroeiing

Natuur/groene uitstraling (rust, ruimte en stilte)

Geen man-made artefacten zien (horizonvervuiling, snelwegen, prikkeldraad, bordjes met "verboden...")

Knuppelpaden/natuurpaden

Kronkelige paden

Bramen e.d.. plukken

Hoge paddichtheid

Natuurvriendelijke oevers

Visstekken

Interesse

De opbouw van het landschap moet zichtbaar blijven

Bijzondere planten, bomen

Informatie over opbouw landschap

Informatie over typische bebouwing

Archeologische monumenten

Verhalen van schrijvers en schilders enz.

Rondleidingen (op bezoek bij de boswachter)

Streekproducten

Kinderboerderij

Molens

Bronnen

Vrijwillig landschapsbeheer

Zorgboerderij

Volledig opgaan in planten- en dierenwereld

Landschap dient als habitat voor flora en fauna

Wildernis
 Volledige toegankelijkheid/struinen
 Observatiehutten
 Verschillende soorten fauna en flora
 Kronkelende natuurpaden
 Moerassen

Uitdaging

Landschap ten dienste van de sportactiviteiten
 Racefietsen/Skeelers (brede asfalt paden/ eigen paden voor recreatieactiviteit)
 Rechte paden
 Klimwand, klimbomen
 Speelbos/Speelplaatsen (zand, water en hout)
 Inrichtingseisen die horen bij de sportbeoefening

De activiteiten die bezoekers aan het Zuiderpark en het Nationaal Park De Hoge Veluwe ondernemen, hebben een relatie met de motieven waarmee de bezoekers meestal gaan recreëren. In de volgende tabellen staan de activiteiten vermeld die een significant verschil opleveren. Wel moeten we opmerken dat de significantie relatief laag is.

Tabel 52 Significante relaties tussen activiteiten, gebruikswaarde en motieven voor bezoekers aan het Zuiderpark

Gebruikswaarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Wandelen z. hond		meer			minder
Skaten					meer
Zonnen/luiers		meer			minder
Sporten	minder	minder	minder		meer
Spelen kinderen	meer	minder			
Natuurstudie			meer	meer	minder
Evenementen	meer				meer
Voorzieningen			meer	meer	minder
Bezoekduur	meer	minder			
Groepsgrootte	meer	minder			
Ligweide		minder			
Grootte van park		minder			

Tabel 53 Significante relaties tussen activiteiten, gebruikswaarde en motieven voor bezoekers aan het Nationaal Park De Hoge Veluwe

Gebruikswaarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Wandelen z. hond			minder		
Paardrijden					meer
Sporten					meer
Spelen kinderen	meer	minder			
Natuurstudie				meer	
Kröller Muller		meer	meer		
Hubertus		minder	meer		
Parkeerplaatsen	meer				
W/f-routes	meer			meer	minder
Bewegwijzering	meer				
Toezicht			minder		
Grootte van park					minder
Totaal					minder

Tabel 54 Significante relaties tussen belevingswaarde en motieven voor bezoekers aan het Zuiderpark

Belevingswaarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Mooi park				meer	
Uniek park				meer	minder
Goed onderhouden		minder			
Veilig		meer			
Waterpartijen				meer	
Unieke dieren & planten				meer	minder
Verschillende dieren en planten	minder			meer	

Tabel 55 Significante relaties tussen belevingswaarde en motieven voor bezoekers aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe

Belevingswaarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Goed onderhouden				meer	
Veilig				meer	
Unieke dieren & planten				meer	
Verschillende dieren en planten				meer	meer
Totaal					meer

Tabel 56 Significante relaties tussen narratieve waarde en motieven voor bezoekers aan het Zuiderpark

Narratieve waarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Excursies				meer	
Leren over natuur				meer	minder
Contact komen met natuur				meer	minder
Totaal				meer	

Tabel 57 Significante relaties tussen narratieve waarde en motieven voor bezoekers aan het Nationaal Park De Hoge Veluwe

Narratieve waarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Excursies		meer			
Totaal					minder

Tabel 58 Significante relaties tussen bestaanswaarde en motieven voor bezoekers aan het Zuiderpark

Bestaanswaarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaan	Uitdaging
Beschermen natuur			meer	meer	minder
Plicht aan kinderen		minder			minder
Nabijheid	minder				
Totaal				meer	

Tabel 59 Significante relaties tussen bestaanswaarde en motieven voor bezoekers aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe

Bestaanswaarde	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaen	Uitdaging
Totaal					minder

Tabel 60 Significante relaties tussen verbondenheid en motieven voor bezoekers aan het Zuiderpark

Verbondenheid	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaen	Uitdaging
Vertrouwd				meer	
Eigen identiteit				meer	minder
Herinneringen				meer	
Verhalen			meer	meer	
Volg ontwikkelingen	minder			meer	
Typisch Haags park					minder
Totaal				meer	

Tabel 61 Significante relaties tussen verbondenheid en motieven voor bezoekers aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe

Verbondenheid	Gezelligheid	Even weg	Leren	Opgaen	Uitdaging
Vertrouwd				meer	
Herinneringen				meer	
Verhalen		minder		meer	
Volg ontwikkelingen				meer	

Bijlage 4 Relaties tussen recreatieve betekenis en persoonlijke kenmerken

Tabel 62 Significante relaties tussen waarden en persoonlijke kenmerken van bezoekers aan het Zuiderpark

Hoger/meer	Leeftijd	Opleiding	Kind	Leeftijd kind	Vrije tijd	Auto
Gebruikswaarde						
Frequentie		hoger			meer	
Wandelen	ouder					
Skaten	jonger				minder	
Sporten	jonger					geen
Spelen met kind	jonger			jonger	meer	geen
Picknicken						geen
Evenementen	jonger				meer	
Voorzieningen				jonger		
Andere activiteit	jonger					
Groepsgrootte				jonger		
Genieten natuur	ouder			ouder		wel
Mooi	ouder					
Stil			meer	ouder		
Reden wandelen						geen
Sporten	jonger					geen
Paden						geen
W/f routes	jonger					
Picknickbank		hoger				
Ligweide	jonger	hoger				
Grootte		hoger	meer	jonger	minder	
Gebruikswaarde	jonger	hoger			minder	geen
Belevingswaarde						
Rust komen		hoger				
Mooi park	jonger	hoger				geen
Uniek	jonger					
Afwisselend	jonger					
Waterpartijen	jonger	hoger			minder	geen
Uniek dier, plant	jonger	hoger				
Veel dier, plant	jonger					
Belevingswaarde	ouder					

Tabel 62 Significante relaties tussen waarden en persoonlijke kenmerken van bezoekers aan het Zuiderpark (vervolg)

Hoger/meer	leeftijd	opleiding	kind	Leeftijd kind	vrijetijd	Auto
Narratieve waarde						
-Excursies						geen
-leren over natuur	jonger	hoger	meer		minder	geen
-contact natuur	jonger	hoger	meer		minder	geen
-narratieve waarde	jonger	hoger				geen
Bestaanswaarde						
-toekomst			meer			
-natuur bescherm			meer	ouder		
-Plicht aan kind	jonger		meer			
-Nabijheid	jonger				minder	
Rapportcijfer	ouder					
Verbondenheid						
-Vertrouwd	jonger					
-Identiteit	jonger					geen
-Herinnering	jonger					
-verhalen	jonger					
-ontwikkeling	jonger		minder			
-Typisch Haags	jonger	hoger				
-verbondenheid	jonger	hoger				

Tabel 63 Significante relaties tussen waarden en persoonlijke kenmerken van bezoekers aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe

Hoger/meer	leeftijd	opleiding	kind	leeftijd kind	vrijetijd	auto
Belevingswaarde						
-Rust komen		hoger				
-Afwisselend	jonger					
-waterpartijen		hoger				
-Uniek dier, plant		hoger				
-Veel dier, plant		hoger				
-belevingswaarde	ouder					wel
Narratieve waarde						
-Excursies	jonger	hoger				
-tentoonstellingen	jonger				minder	
-leren over natuur	jonger	hoger		jonger	minder	
-contact natuur	jonger	hoger			minder	
-leren cultuur	jonger	hoger		jonger		
-narratieve waarde	jonger	hoger		jonger		
Gebruikswaarde						
-Wandelen	ouder					
-wandelen hond						wel
-sporten	jonger					
-spelen met kind	jonger		meer	jonger	minder	
-zitten						wel
-natuurstudie	ouder					
-evenementen			meer			
-kroller moller	ouder	Hoger				
-st. Hubertus		hoger				
-Andere activiteit	jonger					
-verblijfsduur		hoger				
-groeps grootte	jonger				minder	
-dichtbij					meer	
-rust komen						wel
-Mooi						wel
-Stil	ouder					
-iets beleven			meer			wel
-parkeerplaatsen		hoger				
-paden	jonger	hoger		jonger	minder	
-wandelroutes	jonger					geen
-fietsroutes	jonger	hoger		jonger		geen
-bewegwijzering	jonger	hoger		jonger		geen
-picknickbanken		hoger				
-ligweide		hoger		jonger		
-toezicht		hoger		jonger		
-Grootte	jonger	hoger		jonger		geen
-gebruikswaarde	jonger			jonger		

Tabel 63 Significante relaties tussen waarden en persoonlijke kenmerken van bezoekers aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe (vervolg)

Hoger/meer	leeftijd	opleiding	kind	leeftijdkind	vrijetijd	auto
Bestaanswaarde						
-dat het er is	jonger		meer			
-toekomst			meer			
-natuur bescherm			meer			
-Plicht aan kind			meer			
-Nabijheid	jonger		meer			
-anderen	jonger					
<i>Rapportcijfer</i>	ouder		minder	ouder		wel
Verbondenheid						
-Vertrouwd	jonger		meer			geen
-Identiteit	jonger					
-Herinnering	jonger		meer	jonger		geen
-verhalen	jonger	hoger		jonger		geen
-ontwikkeling	jonger					geen
-typisch Nat. park	jonger					
-verbondenheid	jonger			jonger		geen

Bijlage 5 Overzicht namen interviews

Nationaal Park De Hoge Veluwe

Beheerder: Jacob Leidekker
Ondernemer: Mevr. Lensink, assistent-manager van de Koperen Kop

Zuiderpark

Beheerder: Rob van de Ham
Ondernemer: Richard Dietz ondernemer van 'Het Hapje' (snackbar)
Ondernemer: Do Tetteroo, directeur Bowling World Zuiderpark en exploitant van het Parkpaviljoen (restaurant) en de botenverhuur

Bijlage 6 Vragenlijst Nationaal Park de Hoge Veluwe

De vragenlijst voor het Zuiderpark is nagenoeg hetzelfde.

Voor u ligt een vragenlijst over de recreatieve mogelijkheden van het Park De Hoge Veluwe.

Beantwoording van de vragenlijst gaat ongeveer 25 minuten duren. De vragenlijst gaat o.a. over uw gebruik en beleving van het park, de educatieve waarde en bestaanswaarde van het park en tot slot enkele vragen over uzelf.

De algemene instructies voor het invullen vindt u hieronder. Wij willen u vragen deze instructies aandachtig door te lezen, voordat u begint met het beantwoorden van de vragen. Uw antwoorden worden anoniem verwerkt.

Heeft u vragen over het onderzoek, dan kunt u contact opnemen met Martin Goossen (tel. 0317-474422, e-mail: martin.goossen@wur.nl).

Tips voor het beantwoorden van de vragen

- De vragenlijst dient door één persoon te worden ingevuld, zonder overleg met anderen.
- De invuller dient ouder te zijn dan 15 jaar.
- Maak het rondje voor uw antwoord zwart. Bijvoorbeeld:
Heeft u een hond? ● Ja
 ○ Nee
- Tenzij anders aangegeven, kunt u per vraag slechts één antwoord aankruisen.
- Sla geen vragen over! Het is zeer belangrijk dat u alle vragen beantwoordt.
- Foute antwoorden bestaan niet, het gaat uitsluitend om uw mening.
- Denk niet te lang na bij het antwoorden van de vragen; uw eerste indruk is meestal de beste.

De eerste vragen gaan over uw bezoek aan het Park De Hoge Veluwe. Als u het Park De Hoge Veluwe zelden of nooit bezoekt, wilt u dan beginnen met vraag 20.

1 Hoe vaak heeft u het Park De Hoge Veluwe in de afgelopen 12 maanden bezocht?
circa keer in de afgelopen 12 maanden

Tip: denk om seizoensverschillen; gaat u bijvoorbeeld 's zomers en 's winters even vaak?
Hieronder een paar voorbeelden om u te helpen:

op bijna elke dag:	350	elke maand een keer of twee	25
op ongeveer 3 dagen per week:	150	alleen in het zomerhalfjaar 1 dag per week	25
bijna wekelijks wel een keer	50	alleen in het zomerhalfjaar 1 dag per maand	6

2 Welk vervoermiddel gebruikt u meestal om naar het Park De Hoge Veluwe te gaan?

- te voet
- fiets
- auto
- openbaar vervoer
- anders, namelijk

3 Wat doet u meestal in het Park De Hoge Veluwe? **Kruis de 3 belangrijkste activiteiten aan.**

- wandelen zonder hond
- wandelen met hond
- fietsen
- skaten
- zitten/zonnen/luieren/niets doen
- sporten
- spelen met de kinderen
- picknicken/barbecueën
- paardrijden
- observeren van de natuur
- bezoek evenementen
- bezoek Kröller Müller Museum
- bezoek jachthuis St. Hubertus
- bezoek Museonder
- iets anders, namelijk

4 Zijn er activiteiten die u graag zou doen in het Park De Hoge Veluwe, maar nu niet mogelijk zijn?

- nee
- ja, namelijk

5 Hoe lang verblijft u gemiddeld in het Park De Hoge Veluwe?

- een half uur of korter
- langer dan een half uur en korter dan een uur
- een uur tot anderhalf uur
- anderhalf tot 2 uur
- 2 tot 4 uur
- 4 uur of langer

6 Hoe groot is het gezelschap waarmee u meestal naar het Park De Hoge Veluwe gaat (incl. uzelf)?

.... perso(o)n(en)

7 Heeft u een jaarkaart voor het Park De Hoge Veluwe?

- 0 ja
- 0 nee

8 Wat besteedt u gemiddeld bij een bezoek in of direct rond het Park De Hoge Veluwe?

- 0 niets (ga naar vraag 10)
- euro in het park
- euro direct rond het park

9 Waaraan besteedt u uw geld voornamelijk (excl. evt. jaarkaart en reiskosten)?

- euro aan eten/drinken
- euro aan entreegeld (het Park, Kröller Müller Museum en/of jachthuis St. Hubertus)
- euro aan excursies
- euro in de winkel van het Park
- euro aan iets anders, namelijk

10 Wat zijn voor u de belangrijkste redenen om het Park De Hoge Veluwe te bezoeken?

Kruis de 3 belangrijkste redenen aan.

- 0 omdat het dichtbij/in de buurt is
- 0 omdat ik er tot rust kan komen
- 0 omdat ik er kan genieten van de natuur
- 0 omdat het er mooi is
- 0 omdat het er stil is
- 0 omdat er altijd wel iets te beleven is
- 0 omdat ik er kan wandelen, fietsen, spelen etc.
- 0 omdat ik er kan sporten
- 0 anders, namelijk

11 De volgende uitspraken gaan over uw beleving van het Park De Hoge Veluwe. Wilt u hierover uw mening geven door aan te geven in hoeverre u het eens bent met deze uitspraken?

	Zeer mee eens					Zeer mee oneens		
Ik kan in het park goed tot rust komen	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het park mooi	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het park stil (geen lawaai)	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het park uniek	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het park afwisselend	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het park goed onderhouden	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik voel me veilig in het park	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik zie veel mooie waterpartijen in het park	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik zie veel unieke dieren en planten in het park	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik zie veel verschillende dieren en planten in het park	0	0	0	0	0	0	0	0

12 Als u al alle uitspraken van vraag 11 in ogenschouw neemt, hoe aantrekkelijk vindt u het Park De Hoge Veluwe dan?

niet aantrekkelijk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	zeer aantrekkelijk
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

13 De volgende uitspraken gaan over de gebruiksmogelijkheden van het Park De Hoge Veluwe. Wilt u hierover uw mening geven door aan te geven in hoeverre u het eens bent met deze uitspraken?

	Ze er mee eens				Ze er mee oneens			
Ik kan het park goed bereiken vanuit mijn woonplaats	0	0	0	0	0	0	0	0
Bij het park zijn voldoende parkeermogelijkheden	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park zijn voldoende paden	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park zijn voldoende gemarkeerde wandelroutes	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park zijn voldoende gemarkeerde fietsroutes	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park is voldoende bewegwijzering	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park zijn voldoende (picknick)banken	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park zijn voldoende ligweiden	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park is voldoende toezicht	0	0	0	0	0	0	0	0
Het park is voldoende groot voor mijn activiteiten	0	0	0	0	0	0	0	0

14 Als u alle uitspraken van vraag 13 in ogenschouw neemt, hoe tevreden bent u dan over de gebruiksmogelijkheden van het park?

Heel tevreden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Heel ontevreden
---------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	-----------------

15 De volgende uitspraken gaan over de educatieve mogelijkheden van het Park De Hoge Veluwe, met andere woorden kun je er iets leren? Wilt u hierover uw mening geven door aan te geven in hoeverre u het eens bent met deze uitspraken?

	Ze er mee eens				Ze er mee oneens			
In het park zijn voldoende excursies	0	0	0	0	0	0	0	0
In het park zijn voldoende tentoonstellingen	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik kan in het park voldoende leren over de natuur	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik kan in het park voldoende leren over cultuur	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik kan in het park in contact komen met de natuur	0	0	0	0	0	0	0	0

16 Als u alle uitspraken van vraag 15 in ogenschouw neemt, hoe tevreden bent u dan over de educatieve mogelijkheden van het park?

Heel tevreden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Heel ontevreden
---------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	-----------------

17 De volgende uitspraken gaan over de bestaanswaarde van het Park De Hoge Veluwe; hoe waardevol is het park voor u als u er geen gebruik van zou kunnen maken. Wilt u hierover uw mening geven door aan te geven in hoeverre u het eens bent met deze uitspraken?

	Zeer mee eens					Zeer mee oneens	
Het is belangrijk dat het park er is, ook als ik er nooit naar toe zou gaan	0	0	0	0	0	0	0
Het is belangrijk dat het park blijft bestaan, zodat ik er ook in de toekomst nog van kan genieten.	0	0	0	0	0	0	0
Het park is belangrijk voor het beschermen van de natuur.	0	0	0	0	0	0	0
Bescherming van het park is een plicht aan onze kinderen.	0	0	0	0	0	0	0
Het geeft me een goed gevoel dat er dicht bij een park is dat ik kan bezoeken.	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het belangrijk dat ook anderen van het park kunnen genieten	0	0	0	0	0	0	0

18 Als u alle uitspraken van vraag 17 in ogenschouw neemt, hoe waardevol vindt u dan het bestaan van het Park De Hoge Veluwe?

Zeer waardevol	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Helemaal niet waardevol
----------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	-------------------------

19 Als u alle voorgaande vragen in aanmerking neemt, wat is dan uw totaaloordeel over het Park De Hoge Veluwe uitgedrukt in een rapportcijfer?

Zeer slecht	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Zeer goed
-------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	-----------

Ga verder met de vraag 24.

U komt zelden of nooit in het Park De Hoge Veluwe. De volgende vragen gaan over de redenen hiervoor en uw bezoek aan andere natuurgebieden.

20 Wat zijn de belangrijkste redenen waarom u zelden of nooit naar het Park De Hoge Veluwe gaat?

Kruis de 3 belangrijkste antwoorden aan.

- ik vind het te ver weg
- ik kan er niet of moeilijk komen
- ik zit liever in eigen tuin of op het balkon
- ik heb er niet zoveel behoefte aan
- ik wil geen entree betalen
- ik ga liever naar andere gebieden
- ik vind het er niet mooi
- ik voel me er niet veilig
- ik vind het daar te druk
- ik kan mijn activiteiten daar niet ondernemen
- ik heb geen tijd
- anders, namelijk

21 In welke andere natuurgebieden rond de Hoge Veluwe komt u wel eens?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- geen enkele
- Deelerwoud
- De Imbosch
- Spelderholt
- Kootwijkerzand
- Ugchelse Bos
- Kroondomein
- Edesche Bos
- De Sijselt
- Ginkelse Heide
- Wekeromsche Zand
- Loenermark
- anders, namelijk

22 De volgende uitspraken gaan over de bestaanswaarde van het Park De Hoge Veluwe; hoe waardevol is het park voor u ondanks dat u er zelden of nooit komt. Wilt u hierover uw mening geven door aan te geven in hoeverre u het eens bent met deze uitspraken?

	Zeer mee eens					Zeer mee oneens	
Het is belangrijk dat het park er is, ook al kom ik er zelden of nooit	0	0	0	0	0	0	0
Het is belangrijk dat het park blijft bestaan, zodat ik er ook in de toekomst nog van kan genieten.	0	0	0	0	0	0	0
Het park is belangrijk voor het beschermen van de natuur.	0	0	0	0	0	0	0
Bescherming van het park is een plicht aan onze kinderen.	0	0	0	0	0	0	0
Het geeft me een goed gevoel dat er dicht bij een park is dat ik kan bezoeken.	0	0	0	0	0	0	0
Ik vind het belangrijk dat ook anderen van het park kunnen genieten	0	0	0	0	0	0	0

23 Als u alle uitspraken van vraag 22 in ogenschouw neemt, hoe waardevol vindt u dan het bestaan van het Park De Hoge Veluwe?

Zeer waardevol	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Helemaal niet waardevol
----------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	-------------------------

24 De volgende uitspraken gaan over uw verbondenheid met het Nationale Park De Hoge Veluwe. Wilt u hierover uw mening geven door aan te geven in hoeverre u het eens bent met deze uitspraken?

	Zeer mee eens					Zeer mee oneens	
Het park geeft me een gevoel van vertrouwdheid.	0	0	0	0	0	0	0
Het park heeft een duidelijke eigen identiteit.	0	0	0	0	0	0	0
Ik heb allerlei persoonlijke herinnering aan dit park.	0	0	0	0	0	0	0
Ik ken allerlei verhalen over dit park.	0	0	0	0	0	0	0
Ik volg de ontwikkelingen over dit park	0	0	0	0	0	0	0
Het is een typisch Nederlands Nationaal Park.	0	0	0	0	0	0	0

25 Als u alle uitspraken van vraag 24 in ogenschouw neemt, hoe in hoeverre voelt u zich dan persoonlijk verbonden met het Park De Hoge Veluwe?

Zeer verbonden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Helemaal niet verbonden
-------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----------------------------

De volgende vragen gaan over recreatie en natuur in het algemeen.

Iedereen gaat met een ander motief recreëren. De volgende vijf verhaaltjes gaan over deze verschillende motieven. Wilt u ze rustig doorlezen en daarna de vraag beantwoorden.

	<p>1. <u>Gezelligheid.</u></p> <p>Gezellig samen met vrienden of familie op stap. Lekker in de zon zitten, “terrasje pikken” of luieren. Recreatieve activiteiten worden voor u georganiseerd en zijn vooral gezellig en leuk om te doen. De activiteiten duren niet te lang en zijn niet te inspannend. Pret hebben met elkaar en gezelligheid zijn belangrijk.</p>
<p>2. <u>Er tussen uit.</u></p> <p>Even de batterij opladen. Genieten, lekker bijkomen en weg uit uw dagelijkse omgeving. Stress verdwijnt door lekker in het buiten te zijn en nergens meer aan te denken. Het bezoek aan een park of bos is een ontsnapping aan het dagelijkse leven en een groene omgeving is hét decor om tot rust te komen.</p>	
	<p>3. <u>Interesse voor gebieden.</u></p> <p>Lekker er tussenuit en ook nog iets leren. Interessante dingen te weten komen over de natuur en cultuur en ook bekijken. Informatiebordjes met beschrijvingen en interessante verhalen en weetjes geven invulling aan uw interesse. Een excursie met iemand die veel over het park kan vertellen, geeft een extra dimensie aan het bezoek.</p>
<p>4. <u>Volledig opgaan in planten- en dierenwereld:</u></p> <p>Liefde voor natuur is het kernwoord. De liefde voor de natuur uit zich in het alles willen weten over vogels, zoogdieren, andere fauna of flora. Als er eventueel soorten zijn die niet herkend worden, zoekt u ze op in een handboek. Eigenlijk wilt u kunnen struinen door de natuur. Het liefst doet u dat alleen, of met iemand die ook dezelfde interesse en liefde voor natuur heeft.</p>	
	<p>5. <u>Uitdaging.</u></p> <p>De fysieke uitdaging wordt aangegaan. Survival, mountainbiken, droppings, in bomen klimmen, hardlopen, of een andere vorm van fysieke inspanning; als het maar inspannend, uitdagend en grensverleggend is. Het park is een mooi décor voor deze uitdaging, maar de beleving richt zich vooral op de uitdaging en niet op het park.</p>

26 Mensen hebben verschillende motieven om te recreëren. Kunt u aangeven in welke mate de volgende motieven op u van toepassing zijn?

Geef per motief een % aan; de som hiervan moet 100% zijn.

Gezellig samen op stap	...%
Even weg om de batterij weer op te laden	...%
Lekker er tussenuit en ook nog iets leren	...%
Volledig opgaan in de planten- en dierenwereld	...%
Voor de sportieve uitdaging	...%

100%

27 Onder natuur wordt van alles verstaan. Wij willen graag weten wat ú onder natuur verstaat. Wilt u voor elk van de volgende onderwerpen aangeven of u dit typerend voor de natuur vindt?

	niet typerend				zeer typerend			
Kronkelende beken	0	0	0	0	0	0	0	0
Moerassen	0	0	0	0	0	0	0	0
Rechte kanalen	0	0	0	0	0	0	0	0
Forellen in een kweekvijver	0	0	0	0	0	0	0	0
Al het leven	0	0	0	0	0	0	0	0
Overwoekerde oude bomen	0	0	0	0	0	0	0	0
Lammetjes in de wei	0	0	0	0	0	0	0	0
Oude boerderijen met een rieten dak	0	0	0	0	0	0	0	0
Bloemrijke wegbermen	0	0	0	0	0	0	0	0
Kamerplanten	0	0	0	0	0	0	0	0
Onkruid in de tuin	0	0	0	0	0	0	0	0
Koeien	0	0	0	0	0	0	0	0
Maisvelden	0	0	0	0	0	0	0	0

28 De onderstaande stellingen gaan ook over uw beeld van de natuur. Wilt u voor elke stelling aangeven of u het hiermee eens bent of niet?

	zeer mee oneens				zeer mee eens			
Ten behoeve van de sportvisserij mogen er vissen in meren worden uitgezet	0	0	0	0	0	0	0	0
Een vennetje in het bos is vooral mooi als het iets spannends en mysterieus heeft	0	0	0	0	0	0	0	0
In de natuur ervaar ik iets dat de mens overstijgt	0	0	0	0	0	0	0	0
Het boerenbedrijf kan goed samengaan met natuur en landschap	0	0	0	0	0	0	0	0
De mens heeft het recht om de natuur ingrijpend te veranderen	0	0	0	0	0	0	0	0
In strenge winters moeten herten worden bijgevoerd zodat ze niet verhongeren	0	0	0	0	0	0	0	0
De mens is een onderdeel van de natuur	0	0	0	0	0	0	0	0
Alle dieren en planten, groot of klein vind ik even belangrijk	0	0	0	0	0	0	0	0
Ik geniet vooral van de <i>vredigheid</i> van de natuur	0	0	0	0	0	0	0	0
De natuur hoeft niet <i>mooi</i> te zijn, het is vooral belangrijk dat ze bestaat	0	0	0	0	0	0	0	0
De natuur staat ten dienste van de mens	0	0	0	0	0	0	0	0
Al die dode bomen en struiken in het bos vind ik erg rommelig	0	0	0	0	0	0	0	0

Tot slot nog enkele vragen over uzelf.

29 Hoe oud bent u?
.....jaar

30 Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- Geen of alleen basisonderwijs (lagere school)
- Lagere algemene opleiding (VGLO, LAVO)
- Lagere beroepsopleiding (LBO, VBO, LHNO, LEAO)
- Middelbare algemene opleiding (MULO, MAVO, VMBO)
- Middelbare beroepsopleiding (MBO, MTS, UTS, MEAO, INAS)
- Hogere algemene opleiding (HAVO, MMS, VWO, Atheneum, Lyceum, Gymnasium)
- Hogere beroepsopleiding (HBO, HTS, HEAO)
- Hoger wetenschappelijk onderwijs (universitair)

31 Hoe is de huishouding waarvan u deel uitmaakt samengesteld?

- gehuwd of samenwonend zonder inwonende kinderen
- gehuwd of samenwonend met inwonende kinderen
- alleenstaand zonder inwonende kinderen
- alleenstaand met inwonende kinderen
- anders, namelijk

32 Hoeveel inwonende kinderen zijn in uw huishouden: wat is de leeftijd van het jongste inwonende kind? (*baby in het eerste levensjaar = 0*)

- kinderen
- jaar voor het jongste kind

33 Welke omschrijving vindt u het best op uzelf van toepassing?

- fulltime huisvrouw/-man
- fulltime werkzaam
- parttime werkzaam (20 uur per week of minder)
- student/scholier
- gepensioneerd/VUT-ter/FPU-er/rentenier
- overig (arbeidszoekend/arbeidsongeschikt)

34 Heeft u de beschikking over een auto?

- ja
- nee

35 We willen graag weten waar u woont ten opzichte van het Park De Hoge Veluwe. Dat kunnen we bepalen via uw postcode. Mogen we, uitsluitend hiervoor te gebruiken, uw postcode weten?

--	--	--	--	--	--	--	--

36 Dit is het einde van de vragenlijst. Heeft u nog vragen of opmerkingen, dan kunt u deze hieronder kwijt:

.....

HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING!

Wot-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Rapporten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu – vanaf september 2005

Wot-rapporten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen.

T 0317 – 47 78 44; F 0317 – 42 49 88; E info.wnm@wur.nl

Wot-rapporten zijn ook te downloaden via de Wot-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

- 1 *Wamelink, G.W.W., J.G.M. van der Gref-van Rossum & R. Jochem* (2005)
Gevoeligheid van LARCH op vegetatieverandering gesimuleerd door SUMO
- 2 *Broek, J.A. van den* (2005)
Sturing van stikstof- en fosforverliezen in de Nederlandse landbouw: een nieuw mestbeleid voor 2030
- 3 *Schrijver, R.A.M., R.A. Groeneveld, T.J. de Koeijer & P.B.M. Berentsen* (2005)
Potenties bij melkveebedrijven voor deelname aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
- 4 *Henkens, R.J.H.G., S. de Vries, R. Jochem, R. Pouwels & M.J.S.M. Reijnen*, (2005)
Effect van recreatie op broedvogels op landelijk niveau; Ontwikkeling van het recreatiemodel FORVISITS 2.0 en koppeling met LARCH 4.1
- 5 *Ehlert, P.A.I.* (2005)
Toepassing van de basisvrachtbenadering op fosfaat van compost; Advies
- 6 *Veeneklaas, F.R., J.L.M. Donders & I.E. Salverda* (2006)
Verrommeling in Nederland
- 7 *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma* (2005)
Soorten en gebieden; Het groene milieurecht in 2005
- 8 *Wamelink, G.W.W. & J.J. de Jong* (2005)
Kansen voor natuur in het veenweidegebied; Een modeltoepassing van SMART2-SUMO2, MOVE3 en BIODIV
- 9 *Runhaar, J., J. Clement, P.C. Jansen, S.M. Hennekens, E.J. Weeda, W. Wamelink, E.P.A.G. Schouwenberg* (2005)
Hotspots floristische biodiversiteit
- 10 *Cate, B. ten, H. Houweling, J. Tersteeg & I. Verstegen (Samenstelling)* (2005)
Krijgt het landschap de ruimte? – Over ontwikkelen en identiteit
- 11 *Selnes, T.A., F.G. Boonstra & M.J. Bogaardt* (2005)
Congruentie van natuurbeleid tussen bestuurslagen
- 12 *Leneman, H., J. Vader, E. J. Bos en M.A.H.J. van Bavel* (2006)
Groene initiatieven in de aanbidding. Kansen en knelpunten van publieke en private financiering
- 13 *Kros, J. P. Groenendijk, J.P. Mol-Dijkstra, H.P. Oosterom, G.W.W. Wamelink* (2005)
Vergelijking van SMART2SUMO en STONE in relatie tot de modellering van de effecten van landgebruikverandering op de nutriëntenbeschikbaarheid
- 14 *Brouwer, F.M, H. Leneman & R.G. Groeneveld* (2006)
The international policy dimension of sustainability in Dutch agriculture
- 15 *Vreke, J., R.I. van Dam & F.H. Kistenkas* (2005)
Provinciaal instrumentarium voor groenrealisatie
- 16 *Dobben, H.F. van, G.W.W. Wamelink & R.M.A. Wegman* (2005)
Schatting van de beschikbaarheid van nutriënten uit de productie en soortensamenstelling van de vegetatie. Een verkennende studie

- 17 *Groeneveld, R.A. & D.A.E. Dirks* (2006)
Bedrijfseconomische effecten van agrarisch natuurbeheer op melkveebedrijven; Perceptie van deelnemers aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
- 18 *Hubeek, F.B., F.A. Geerling-Eiff, S.M.A. van der Kroon, J. Vader & A.E.J. Wals* (2006)
Van adoptiekip tot duurzame stadswijk; Natuur- en milieueducatie in de praktijk
- 19 *Kuindersma, W., F.G. Boonstra, S. de Boer, A.L. Gerritsen, M. Pleijte & T.A. Selnes* (2006)
Evalueren in interactie. De mogelijkheden van lerende evaluaties voor het Milieu- en Natuurplanbureau
- 20 *Koeijer, T.J. de, K.H.M. van Bommel, M.L.P. van Esbroek, R.A. Groeneveld, A. van Hinsberg, M.J.S.M. Reijnen & M.N. van Wijk* (2006)
Methodiekontwikkeling kosteneffectiviteit van het natuurbeleid. De realisatie van het natuurdoel 'Natte Heide'
- 21 *Bommel, S. van, N.A. Aarts & E. Turnhout* (2006)
Over betrokkenheid van burgers en hun perspectieven op natuur
- 22 *Vries, S. de & Boer, T.A. de,* (2006)
Toegankelijkheid agrarisch gebied voor recreatie: bepaling en belang. Veldinventarisatie en onderzoek onder in- en omwonenden in acht gebieden
- 23 *Pouwels, R., H. Sierdsema & W.K.R.E. van Wingerden* (2006)
Aanpassing LARCH; maatwerk in soortmodellen
- 24 *Buijs, A.E., F. Langers & S. de Vries* (2006)
Een andere kijk op groen; beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren
- 25 *Neven, M.G.G., E. Turnhout, M.J. Bogaardt, F.H. Kistenkas & M.W. van der Zouwen* (2006) Richtingen voor Richtlijnen; implementatie Europese Milieurichtlijnen, en interacties tussen Nederland en de Europese Commissie.
- 26 *Hoogland, T. & J. Runhaar* (2006)
Neerschaling van de freatische grondwaterstand uit modelresultaten en de Gt-kaart
- 27 *Voskuilen, M.J. & T.J. de Koeijer* (2006)
Profiel deelnemers agrarisch natuurbeheer
- 28 *Langeveld, J.W.A. & P. Henstra* (2006)
Waar een wil is, is een weg; succesvolle initiatieven in de transitie naar duurzame landbouw .
- 29 *Kolk, J.W.H. van der, H. Korevaar, W.J.H. Meulenkamp, M. Boekhoff, A.A. van der Maas, R.J.W. Oude Loohuis & P.J. Rijk* (2006)
Verkenningen duurzame landbouw. Doorwerking van wereldbeelden in vier Nederlandse regio's
- 30 *Vreke, J., M. Pleijte, R.C. van Apeldoorn, A. Corporaal, R.I. van Dam & M. van Wijk* (2006)
Meerwaarde door gebiedsgerichte samenwerking in natuurbeheer?
- 31 *Groeneveld, R.A., R.A.M. Schrijver & D.P. Rudrum* (2006)
Natuurbeheer op veebedrijven: uitbreiding van het bedrijfsmodel FIONA voor de Subsidieregeling Natuurbeheer
- 32 *Nieuwenhuizen, W., M. Pleijte, R.P. Kranendonk & W.J. de Regt* (2006)
Ruimte voor bouwen in het buitengebied; de uitvoering van de Wet op de Ruimtelijke Ordening in de praktijk
- 33 *Boonstra, F.G., W.W. Buunk & M. Pleijte* (2006)
Governance of nature. De invloed van institutionele veranderingen in natuurbeleid op de betekenisverlening aan natuur in het Drents-Friese Wold en de Cotswolds
- 34 *Koomen, A.J.M., G.J. Maas & T.J. Wejschede* (2006)
Veranderingen in lijnvormige cultuurhistorische landschapselementen; Resultaten van een steekproef over de periode 1900-2003
- 35 *Vader, J. & H. Leneman (redactie)* (2006)
Dragers landelijk gebied; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006

- 36 *Bont, C.J.A.M. de, C. van Bruchem, J.F.M. Helming, H. Leneman en R.A.M. Schrijver (2006)*
Schaalvergroting en verbreding in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap.
- 37 *Gerritsen, A.L., A.J.M. Koomen & J. Kruit (2007)*
Landschap ontwikkelen met kwaliteit; een methode voor het evalueren van de rijksbijdrage aan een beleidsstrategie
- 38 *Luijt, J. (2007)*
Strategisch gedrag grondeigenaren; Van belang voor de realisatie van natuurdoelen.
- 39 *Smits, M.J.W. en F.A.N. van Alebeek. (2007)*
Biodiversiteit en kleine landschapselementen in de biologische landbouw; Een literatuurstudie in opdracht van het Milieu- en Natuurplanbureau.
- 40 *Goossen, C.M., J.Vreke. (2007)*
De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe.

Wot

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

